

Företagsekonomiska institutionen
EKONOMIHÖGSKOLAN
LUNDS UNIVERSITET

Magisteruppsats
Juni 2007

Förvaltningsrevisionens framtid i aktiemarknadsbolag

– En studie ur revisorers och institutionella ägares
perspektiv

Handledare

Sven-Arne Nilsson
Claes Norberg

Författare

Christina Eriksson 821214
Annika Persson 830901

Sammanfattning

- Uppsatsens titel:** Förvaltningsrevisionens framtid i aktiemarknadsbolag – En studie ur revisorers och institutionella ägares perspektiv
- Seminariedatum:** 15 juni 2007
- Ämne/Kurs:** FEK 591, Magisterseminarium, Företagsekonomi 10 poäng
- Författare:** Christina Eriksson och Annika Persson
- Handledare:** Sven-Arne Nilsson och Claes Norberg
- Nyckelord:** Förvaltningsrevision, ansvarsfrihet, Svensk kod för bolagsstyrning, revision, harmonisering
- Syfte:** Uppsatsen har till syfte att beskriva och analysera vilken funktion förvaltningsrevisionen fyller i aktiemarknadsbolag som tillämpar Svensk kod för bolagsstyrning, samt ge förslag på hur förvaltningsrevisionen bör förändras i dessa bolag.
- Metod:** Uppsatsen är till största del deduktiv då den tar sin utgångspunkt i teorier. Vidare grundas uppsatsen på en kvalitativ metod i form av semistrukturerade intervjuer med revisorer och institutionella ägare.
- Teoretiska perspektiv:** Den teoretiska referensramen utgörs av en egen analysmodell, som tar sin utgångspunkt i agent- och principalteorin samt förtroendeteori och institutionell teori.
- Empiri:** Revisorernas och de institutionella ägarnas svar har beskrivits och analyserats utifrån fyra områden, nämligen förvaltningsrevisionens innehåll, behovet av förvaltningsrevision, den svenska bolagskodens påverkan på förvaltningsrevisionen och förvaltningsrevisionens framtid.

Resultat:

Uppsatsen visar att förvaltningsrevisionen fyller en viktig kontroll- och förtroendefunktion i aktiemarknadsbolag som tillämpar Svensk kod för bolagsstyrning. Avrapporteringen bör emellertid ske annorlunda, exempelvis i form av anmärkningar i revisionsberättelsen eller genom den rapport om intern kontroll som upprättas enligt Svensk kod för bolagsstyrning.

Abstract

- Title:** The future of management audit in listed companies – A study from the perspectives of auditors and institutional owners.
- Seminar date:** 15th of June 2007
- Course:** FEK 591, Master thesis in Business Administration, 10 Swedish credits (15 ECTS)
- Authors:** Christina Eriksson and Annika Persson
- Advisors:** Sven-Arne Nilsson and Claes Norberg
- Key Words:** Management audit, discharge of liability, Swedish code of corporate governance, auditing, harmonisation
- Purpose:** The purpose is to describe and analyse which role the management audit serves in listed companies that are obliged to apply the Swedish code of corporate governance. Secondly the aim is to suggest how the management audit ought to be changed in these companies.
- Methodology:** The master thesis has a deductive character, since it is based upon accepted theories. A qualitative research method has been applied and the information has been gathered through semi-structured interviews with auditors and institutional owners.
- Theoretical perspectives:** The theoretical framework constitutes of a developed analyse model, derived from the agency theory, confidence theory and institutional theory.
- Empirical foundation:** The answers, of auditors and institutional owners, have been described and analysed in four different categories, namely the content of the management audit, the demand of management audit, the influence

of the Swedish code of corporate governance on the management audit and the future of the management audit.

Conclusions:

The thesis indicates that the management audit serves an important role for control and confidence in listed companies. The report of the management audit ought to be changed. Remarks in the audit report or an audit of the internal control report, which is conducted according to the Swedish code of corporate governance, are suggested.

Förord

Ett stort Tack riktas till Carl-Olof By, *Industrivärden AB*, Per Lekvall, *Kollegiet för svensk bolagsstyrning*, Peter Lindell, *AMF-Pension*, Eva Melzig Henriksson, *KPMG*, Kerstin Mouchard, *Ernst & Young*, Lars Nilsson, *Öhrlings PricewaterhouseCoopers*, Per-Arne Pettersson, *Deloitte*, Carl Rosén, *Andra AP-fonden*, Peter Rudman, *Nordea* samt Helene Strid, *KPMG*, för att de tog sig tid att besvara våra frågor. Deras medverkan har varit oerhört betydelsefull för vår uppsats.

Därtill vill vi rikta ett Tack till våra handledare Sven-Arne Nilsson och Claes Norberg.

Christina Eriksson och Annika Persson

Lund 15 juni 2007

Innehållsförteckning

1 INLEDNING	11
1.1 FÖRVALTNINGSREVISIONENS HISTORIA	11
1.1.1 FÖRVALTNINGSREVISIONENS BEGYNNELSE	12
1.1.2 KRITIK MOT FÖRVALTNINGSREVISIONEN	12
1.2 PROBLEMDISKUSSION	13
1.2.1 FÖRTROENDEKRIS	13
1.2.2 ÖKADE KRAV PÅ BOLAGSSTYRNING	14
1.2.3 SVERIGE INFÖR SVENSK KOD FÖR BOLAGSSTYRNING	15
1.2.3.1 Internationella influenser	16
1.2.4 DEN SVENSKA BOLAGSKODENS PÅVERKAN PÅ FÖRVALTNINGSREVISIONEN	17
1.2.5 INTERNATIONELL HARMONISERINGS PÅVERKAN PÅ FÖRVALTNINGSREVISIONEN	18
1.3 PROBLEMSTÄLLNING	19
1.4 SYFTE	20
1.5 DISPOSITION	20
2 METOD	22
2.1 FORSKNINGSANSATS	22
2.2 TILLVÄGAGÅNGSSÄTT	22
2.2.1 KVALITATIV ELLER KVANTITATIV METOD	23
2.2.1.1 Litteraturstudie	23
2.2.1.2 Intervjuer	23
2.2.1.2.1 Val av intervjupersoner	24
2.2.1.2.2 Personlig intervju eller telefonintervju	25
2.2.1.2.3 Intervjuguide	26
2.2.1.2.4 Inspelning av intervjuer	26
2.3 METODREFLEKTION	27
2.3.1 RELIABILITET	27
2.3.2 VALIDITET	28
2.3.2.1 Intern giltighet	28
2.3.2.2 Extern giltighet	29
3 RÄTTSLIG OCH NORMATIV REGLERING	30
3.1 FÖRVALTNINGSREVISION	30
3.1.1 FÖRVALTNINGSREVISIONENS INNEHÅLL	30
3.1.2 FÖRVALTNINGSREVISIONENS AVRAPPORTERING	32
3.2 SVENSK KOD FÖR BOLAGSSTYRNING	33
3.2.1 REVISIONSUTSKOTT	33
3.2.2 RAPPORT OM INTERN KONTROLL	34
4 TEORETISK REFERENS RAM	36
4.1 GRUNDLÄGGANDE SYSTEM FÖR BOLAGSSTYRNING	36
4.1.1 ANGLOAMERIKANSKT SYSTEM FÖR BOLAGSSTYRNING	36
4.1.2 KONTINENTALEUROPEISKT SYSTEM FÖR BOLAGSSTYRNING	37
4.1.3 SVENSKT SYSTEM FÖR BOLAGSSTYRNING	38
4.2 ANALYSMODELL FÖR FÖRVALTNINGSREVISIONENS FUNKTION	39

4.2.1 FÖRVALTNINGSREVISION FÖR KONTROLL	40
4.2.2 FÖRVALTNINGSREVISION FÖR FÖRTROENDE	42
4.2.2.1 Förväntningar på förvaltningsrevisionen	42
4.2.3 FÖRVALTNINGSREVISION SOM HISTORISK KVARLEVA	44
5 EMPIRI	45
5.1 FÖRVALTNINGSREVISIONENS INNEHÅLL	45
5.1.1 REVISORER OM FÖRVALTNINGSREVISIONENS INNEHÅLL	45
5.1.2 INSTITUTIONELLA ÄGARE OM FÖRVALTNINGSREVISIONENS INNEHÅLL	47
5.2 BEHOVET AV FÖRVALTNINGSREVISION	48
5.2.1 REVISORER OM BEHOVET AV FÖRVALTNINGSREVISION	48
5.2.2 INSTITUTIONELLA ÄGARE OM BEHOVET AV FÖRVALTNINGSREVISION	49
5.3 DEN SVENSKA BOLAGSKODENS PÅVERKAN PÅ FÖRVALTNINGSREVISIONEN	50
5.3.1 REVISORER OM DEN SVENSKA BOLAGSKODENS PÅVERKAN PÅ FÖRVALTNINGSREVISIONEN	51
5.3.2 INSTITUTIONELLA ÄGARE OM DEN SVENSKA BOLAGSKODENS PÅVERKAN PÅ FÖRVALTNINGSREVISIONEN	52
5.4 FÖRVALTNINGSREVISIONENS FRAMTID	53
5.4.1 REVISORER OM FÖRVALTNINGSREVISIONENS FRAMTID	53
5.4.2 INSTITUTIONELLA ÄGARE OM FÖRVALTNINGSREVISIONENS FRAMTID	55
6 ANALYS	57
6.1 FÖRVALTNINGSREVISIONENS INNEHÅLL	57
6.2 BEHOVET AV FÖRVALTNINGSREVISION	59
6.3 DEN SVENSKA BOLAGSKODENS PÅVERKAN PÅ FÖRVALTNINGSREVISIONEN	61
6.4 FÖRVALTNINGSREVISIONENS FRAMTID	63
7 SLUTSATSER	66
7.1 BESVARANDE AV PROBLEMSTÄLLNINGEN	66
7.1.1 FÖRVALTNINGSREVISIONENS INNEHÅLL	66
7.1.2 BEHOVET AV FÖRVALTNINGSREVISION	67
7.1.3 DEN SVENSKA BOLAGSKODENS PÅVERKAN PÅ FÖRVALTNINGSREVISIONEN	67
7.1.4 FÖRVALTNINGSREVISIONENS FRAMTID	68
7.2 FÖRSLAG PÅ HUR FÖRVALTNINGSREVISIONEN BÖR FÖRÄNDRAS I AKTIEMARKNADSBOLAG	69
7.2.1 DISKUSSION OM FÖRSLAGENS LÄMPLIGHET	70
7.3 FORTSATT FORSKNING	70
KÄLLFÖRTECKNING	72
TRYCKTA PUBLIKATIONER	72
MUNTLIGA KÄLLOR	76
BILAGOR	77
BILAGA 1 INTERVJUGUIDE REVISORER	77
BILAGA 2 INTERVJUGUIDE INSTITUTIONELLA ÄGARE	80
BILAGA 3 BAKGRUNDSINFORMATION TILL UPPSATSÄMNET	83

Figurförteckning

Figur 1 Angloamerikanskt system för bolagsstyrning	38
Figur 2 Kontinentaleuropeiskt system för bolagsstyrning	39
Figur 3 Svenskt system för bolagsstyrning	40
Figur 4 Analysmodell för förvaltningsrevisionens funktion	41

Förkortningslista

ABL	Aktiebolagslagen
COSO	Committee of Sponsoring Organisations of the Treadway Commission
IFAC	International Federation of Accountants
ISA	International Standards on Auditing
RS	Revisionsstandard i Sverige
SOU	Statens offentliga utredningar
SOX	Sarbanes-Oxley Act
ÅRL	Årsredovisningslagen

1 Inledning

Kapitlet inleds med en kort historik om den svenska förvaltningsrevisionen. Därefter följer en diskussion om den internationella och svenska utvecklingen inom bolagsstyrning, vilken mynnar ut i uppsatsens problemställning och syfte. Kapitlet avslutas med en disposition av den fortsatta uppsatsen.

Förvaltningsrevisionen brukar framhållas som en särskilt svensk (och finsk) tradition med gamla anor. (Moberg, 2006) Kravet på förvaltningsrevision är lagstiftat och innebär att revisorn skall granska styrelsens och VD:ns förvaltning av bolaget (9 kap. 3 § ABL). Denna granskning utmynnar i ett uttalande om ansvarsfrihet i revisionsberättelsen (9 kap. 33 § ABL). I samband med att EU:s reviderade åttonde bolagsdirektiv införlivas i svensk rätt, vilket skall ske senast sommaren 2008, blir de internationella revisionsstandarderna ISA gällande (Dir. 2006/43/EC). Utrymmet för nationella revisionsregler, såsom förvaltningsrevisionen, torde vara begränsat (Ny utredning om revisorer och revision, 2006). Även om det skulle vara möjligt att bibehålla förvaltningsrevisionen kan det ifrågasättas om en anpassning till övriga länder i EU likväl vore önskvärd.

1.1 Förvaltningsrevisionens historia

Redan under 1600-talet började begreppen revision och revisor att få spridning i Sverige. Vid nämnda period var revisionen i hög grad koncentrerad till räkenskaperna, dvs. det var bokföringen som granskades. Ytterligare en form av granskning förekom emellertid, parallellt med räkenskapsrevisionen, som handlade om att lämna synpunkter och kritik beträffande bolagsledningens företagna förvaltningsåtgärder. (Sillén, 1952)

1.1.1 Förvaltningsrevisionens begynnelse

Enligt Sillén (1952) återfinns de första spåren av förvaltningsrevision i norrländska Tjärukompaniets revisionsberättelse från år 1652. I denna har direktionen beviljats ansvarsfrihet först efter det att någon form av revision har företagits. Ytterligare ett tydligt tecken på att förvaltningsrevisionen har en lång historia anser Sillén vara Götha Canal-Bolags revisionsberättelse från år 1813, i vilken det framhålls att revisorerna granskat bolagets förvaltning samt tillstyrkt ansvarsfrihet. För denna granskning var revisorerna bland annat tvungna att resa utmed kanalen för att studera hur den underhölls samt ta del av direktionens protokoll. Tjärukompaniet och Götha Canal-Bolag var inte ensamma om att utföra någon form av förvaltningsrevision, utan många bolag anammade denna tradition. (Sillén, 1952) Dahlgren och Nilsson (2004) har emellertid hävdade att det är ovisst om dessa tidiga tecken på förvaltningsrevision går att likställa med dagens förvaltningsrevision. Enligt dem saknas det information om hur revisionen utfördes samt om huruvida det var revisorer som utförde den.

Under 1870-talet bildades många nya aktiebolag som saknade tradition av revision, vilket fick till följd att revisionen blev ingenting annat än en formsak. Revisorsinstitutionen hade blivit vanärad, och i ett försök att få en mer effektiv kontroll infördes ett lagstadgat krav på revision i 1895 års aktiebolagslag. Förvaltningsrevisionen omfattades av denna lagstiftning. (Sillén, 1952)

1.1.2 Kritik mot förvaltningsrevisionen

Även om den svenska aktiebolagslagen under årens lopp har varit föremål för en handfull revideringar har förvaltningsrevisionen bibehållit sin plats i lagen. Det innebär emellertid inte att förvaltningsrevisionen aldrig har ifrågasatts. På en internationell kongress i Berlin år 1938 fördes det diskussioner om huruvida det fanns tillräckligt kompetenta människor för att utföra en förvaltningsrevision. Från svenskt håll förklarades det att förvaltningsrevision inte är ett lätt uppdrag men att den ger en mycket god insikt i bolagen. Det tillades även att revisorerna inte förväntades vara några "övermänniskor" utan att det sunda förnuftet skulle ge vägledning vid utförandet av uppgiften. (Sillén, 1952)

Det är inte enbart i utlandet som det har ifrågasatts om det finns tillräckligt kompetenta människor för att utföra en förvaltningsrevision. Vid framtagandet av 1944 års aktiebolagslag uppstod det bekymrade miner även hos den svenska lagberedningen om huruvida det fanns revisorer med tillräcklig kompetens för den komplexa uppgiften. Diskussioner fördes om huruvida det vore lämpligare att låta

ett tillsynsorgan, såsom det tyska Aufsichtsrat, utföra uppgiften. Revisorerna fick dock fortsatt förtroende och idén med ett tillsynsorgan föll i glömska. (Ranby, 1963)

Samtidigt som den svenska lagberedningen brottades med förvaltningsrevisionens vara eller icke vara växte kritiken från Danmark. Där hävdades det att risken var överhängande att revisorerna skulle ägna för mycket tid åt förvaltningskritik på bekostnad av räkenskapsrevisionen. Denna oro visade sig med tiden vara obefogad. (Ranby, 1963)

Johansson och Rydström (1967) ansåg inte att det hörde till revisorns uppgifter att uttala sig om förvaltningsåtgärdernas lämplighet om inte risk för skadeståndskyldighet förelåg. Ranby (1963) menade emellertid att bristande omdöme, okunnighet och dålig överblick ofta vållar större förluster för aktieägarna än fel som bottnar i lagöverträdelser. Olausson (1994) har framfört önskemål om att en bedömning av affärsmässiga beslut skall ingå i förvaltningsrevisionen, eftersom detta skulle öka bolagets effektivitet och vinst.

Trots den kritik som har riktats mot förvaltningsrevisionen ingår den än idag i det svenska bolagsstyrningssystemet. Svensk bolagsstyrning har den senaste tiden fått förstärkning i form av en bolagskod som syftar till att stärka förtroendet för de svenska bolagen.

1.2 Problemdiskussion

Konkurrenskraftiga bolag är en grundförutsättning för en gynnsam ekonomisk utveckling i ett modernt samhälle. För att bolag skall bli konkurrenskraftiga måste de ha investerarnas förtroende, eftersom avsaknad av förtroende försvårar kapitalanskaffning och tillväxt.

1.2.1 Förtroendekris

Amerikanskt näringsliv drabbades av en förtroendekris när Enron, ett av världens mest framgångsrika bolag, kollapsade i december 2001. Det avslöjades att bolagsledningen hade övervärderat vinster och dolt förluster i syfte att trissa upp aktiekursen. En bild av ett finansiellt sunt bolag hade förmedlats när obeståndet i själva verket var nära förestående. Fiffler i Enron visade sig endast vara toppen på ett gigantiskt isberg. I USA väntade åtskilliga bolagsskandaler runt hörnet. Inom

kort uppdagades det att ledningen i telekomjätten WorldCom under flera års tid hade aktiverat utgifter, som istället borde ha kostnadsförts, med avsikt att öka vinsten. Omfattande redovisningsfusk har därefter uppmärksammats i amerikanska bolag såsom Tyco, Rite Aid och Adelphia. (Kim & Nofsinger, 2006)

I Europa riktades kritik mot att det detaljerade amerikanska regelverket skapade osäkerhet om huruvida det som inte är uttryckligt förbjudet är tillåtet. Med de nya regler för redovisning, revision och övervakning av kapitalmarknaden som var på gång i EU ansågs det osannolikt att det som inträffat i USA även skulle kunna ske i Europa (Holmqvist, 2002). Det stod emellertid snart klart att USA inte hade "ensamrätt" på bolagsskandaler, och Europa skakades av sin alldeles egna "Enronskandal à la Parmalat". Det italienska livsmedelsbolaget hade, i likhet med Enron, använt sig av komplicerade och oklara bolagsstrukturer för att generera falska vinster (Kim & Nofsinger, 2006).

1.2.2 Ökade krav på bolagsstyrning

Det missbruk av förtroendeställning som hade visat sig förekomma bland näringslivets makthavare gav näring till debatten om bolagsstyrning, eller vad som internationellt brukar benämnas corporate governance. Bolagsstyrning syftar till att säkerställa att bolag drivs med ägarnas intresse som främsta ledstjärna. Vid en separation mellan ägare och bolagsledning, vilket idag i praktiken alltid är fallet i större bolag, är det nämligen inte givet att bolagsledningen agerar i ägarens intresse. Särskilt påtagligt blir problemet i stora bolag som har en vag ägarbild med ett svagt ägarinflytande och där bolagsledningen har möjlighet att dominera (Nilsson, 2005).

Skandalerna blottade brister i ländernas system för bolagsstyrning, vilket ledde till krav på regelreform inom bolagsstyrningsområdet (Kim & Nofsinger, 2006). Det dröjde inte länge förrän internationella och nationella regelverk för bolagsstyrning började växa fram. Det enskilt viktigaste är Sarbanes-Oxley Act (SOX) som infördes i USA som en direkt följd av Enrons och WorldComs kollapser. Syftet med regelverket var att återställa investerarnas förtroende genom att förbättra kvaliteten på bolagens informationsgivning, stärka revisionsbyråernas oberoende samt öka ansvaret för styrelser och bolagsledningar (Hayes et al, 2005). SOX är lagstadgad för börsnoterade bolag och är betydligt strängare än vad nationella koder brukar vara (Nilsson, 2005). Regelverket ställer krav på bland annat revisorsrotation, revisionskommittéer samt rapportering av intern kontroll (Sarbanes-Oxley Act, 2002).

I Europa var Storbritannien pionjären vad gäller att utveckla normer för bolagsstyrning. Den främsta anledningen är de bolagsskandaler som drabbade landet i slutet av 1980- och början av 1990-talen. Brittiska Combined Code är sedan flera år tillbaka obligatorisk för börsnoterade bolag och innehåller utförliga regler angående bland annat styrelsearbete och revision. (Nilsson, 2005) Den senaste tidens oegentligheter i näringslivet fick även EU att på allvar inse vikten av god bolagsstyrning. EG-kommissionen nöjde sig emellertid med att ange riktlinjer om bland annat styrelsens sammansättning, ersättningar till styrelsen samt styrelsens ansvar. En gemensam bolagskod för hela EU ansågs inte motiverad eftersom den skulle behöva innefatta alltför många valalternativ med tanke på medlemsländernas olika lagstiftning (Hayes et al, 2005).

1.2.3 Sverige inför Svensk kod för bolagsstyrning

Mot bakgrund av de uppmärksammade bolagsskandalerna, och den debatt om bolagsstyrning som förekom såväl internationellt som i Sverige, beslutade regeringen hösten 2002 att tillsätta en kommission för att utreda hur förtroendet för svenskt näringsliv skulle säkerställas. Snart stod det klart att den svenska självregleringen skulle få förstärkning i form av en bolagskod. Kommissionen, som antog namnet Förtroendekommissionen, bildade tillsammans med ett antal organ och organisationer i näringslivet en arbetsgrupp. I april 2004 presenterade arbetsgruppen sitt betänkande till Svensk kod för bolagsstyrning, vilket sedermera blev föremål för remissbehandling. (SOU 2004:47)

Med utgångspunkt i remissinstansernas åsikter och den allmänna debatt som förts gjordes en del bearbetningar innan Svensk kod för bolagsstyrning offentliggjordes i december 2004 (SOU 2004:130). Från och med juli 2005 ingår den i Stockholmsbörsens noteringskrav. I dagsläget är det endast de största aktiemarknadsbolagen, dvs. de med ett marknadsvärde på över 3 miljarder kronor, som skall tillämpa koden. På sikt är emellertid tanken att samtliga aktiemarknadsbolag skall omfattas (OMX, 2007).

Det övergripande syftet med koden uppgavs vara att medverka till en bättre styrning av svenska bolag. Förhoppningen var att den på sikt skulle främja förtroendet för svenskt näringsliv och därigenom attrahera utländska investerare. Faktum är dock att Sverige i aktiebolagslagen redan reglerade många av de frågor om bolagsstyrning som andra länder behandlar i bolagskoder. (SOU 2004:130) I FAR:s remissvar till betänkandet framfördes farhågor om att bolagskodens regler och aktiebolagslagens regler skulle råka i konflikt, eftersom vissa delar av regelverken överlappar varandra (Aktuell information, 2004).

I inledningen till Svensk kod för bolagsstyrning framhålls att kodens införande inte berodde på avsaknad av regler inom området. Redan 1993 tog Aktiespararna fram en första rapport, och därefter har flera större svenska ägarinstitutioner framställt riktlinjer för bolagsstyrning. Bolagskoden gjorde således inte anspråk på att vara något nytt, utan avsikten var snarare att sammanföra och vidareutveckla de regler för bolagsstyrning som redan förekom i aktiebolagslagen och i praxis (SOU 2004:130). FAR:s oro för en överlappning, samt det faktum att det i bolagskoden framhålls att det inte saknades regler på området, gör det befogat att reflektera över varför Sverige utvecklade en bolagskod.

1.2.3.1 Internationella influenser

Svensk kod för bolagsstyrning har stundom framhållits vara ett spel för galleriet. Caroline af Ugglas, aktiechef och ägarstyrningsansvarig på Skandia Liv, har uttryckt att koden helt och hållet är en politisk produkt vars syfte var att visa handlingskraft från politiskt håll (Johard, 2006). På FAR-dagen 2005 betonades att praktiskt taget alla länder i Europa har en bolagskod. Därför ansågs en svensk kod nödvändig om Sverige skulle kunna konkurrera om de utländska investerarnas kapital (Koden behövs - men får inte bli för detaljerad, 2006) Enligt Helene Strid (2007), bolagsstyrningsexpert på KPMG, hade utländska investerare uttryckt att det inte var värt besväret att sätta sig in i små länders enskilda system och att investeringar därför endast skulle göras i länder som hade en bolagskod. Per Lekvall (2007), sekreterare i Kollegiet för svensk bolagsstyrning, uttalade nyligen att det var otänkbart att ett litet land som Sverige skulle avvika från den internationella utvecklingen. Då Sverige är en del av den globala kapitalmarknaden var det nödvändigt med en anpassning, menade han.

Införandet av en svensk bolagskod framstår således mer eller mindre som ett försök att rätta sig efter internationella krav. Då Sverige redan hade ett tämligen omfattande regelverk för bolagsstyrning, som i mångt och mycket motsvarade bestämmelserna i bolagskoden, kan förklaringen till kodens tillkomst vara att de äldre reglerna ur ett internationellt perspektiv var "felpaketerade". En bolagskod var nämligen mer i linje med hur förtroendefrågan hanterades i andra länder. Det är därmed befogat att ifrågasätta huruvida Svensk kod för bolagsstyrning har påverkat behovet av den tidigare regleringen på området, framförallt den i aktiebolagslagen.

1.2.4 Den svenska bolagskodens påverkan på förvaltningsrevisionen

Förvaltningsrevisionen regleras i aktiebolagslagen och utgör en fundamental del i det svenska systemet för bolagsstyrning (Dahlgren & Nilsson, 2004). Som redan nämnts regleras bolagsstyrning numera även i Svensk kod för bolagsstyrning. En väsentlig skillnad är emellertid att koden endast tillämpas för större bolag, medan förvaltningsrevisionen är obligatorisk för samtliga svenska bolag.

I förvaltningsrevisionen beaktas bolagens riskhantering och interna kontroll. Det var brister inom dessa områden som gjorde att flera storbolag såsom Enron, WorldCom och Parmalat hamnade i svårigheter i början av 2000-talet. Många länder reagerade med att införa nationella bolagskoder (SOU 2004:47). Sverige var ett av de sista länderna i Europa med att ta fram en bolagskod (Kindahl, 2004). Förvaltningsrevisionens existens kan möjligen förklara varför behovet av en bolagskod ansågs mindre trängande i Sverige än i övriga Europa. En undersökning från 2004 visade att förvaltningsrevisionen inte bara är en historisk kvarleva utan att den faktiskt levererar värde till bolagens intressenter (Bengtsson & Issa, 2004). Sedan den undersökningen genomfördes har emellertid Svensk kod för bolagsstyrning börjat gälla, vilket gör det befogat att fråga sig om förvaltningsrevisionens funktion har påverkats i de bolag som tillämpar den svenska bolagskoden.

För att stärka revisorns oberoende, i förhållande till bolagsledningen, fordrar Svensk kod för bolagsstyrning att styrelsen inrättar ett revisionsutskott. Tanken med bestämmelsen är att bryta det tidigare kontaktmönstret, mellan revisorn och bolaget, som innebar att revisorn nästan enbart hade kontakt med bolagsledningen. (SOU 2004:47) Till revisionsutskottets uppgifter hör att utvärdera revisionsinsatsen och informera valberedningen om resultatet av utvärderingen (SOU 2004:130). Det problematiska är att revisorn granskar styrelsen som i sin tur, via utskottet, utvärderar revisorns insats. Blix & Thorell (2005) har framhållit att det finns en risk för jäv, varför revisionsutskottet grundligt skall beakta påverkan på revisionen. Frågan är om förvaltningsrevisionens funktion påverkas av att revisorn inte är oberoende i förhållande till styrelsen.

I Svensk kod för bolagsstyrning framställdes krav på att styrelsen årligen skall avge en rapport om bolagets interna kontroll (SOU 2004:130). I betänkandet till koden framhölls att rapporten om intern kontroll har en nära koppling till innehållet i förvaltningsrevisionen. Det anfördes att ett klargörande av i vilken utsträckning och på vilket sätt förvaltningsrevisionen omfattar bolagets interna kontroll var på sin plats. Förvaltningsrevisionen som sådan ifrågasattes inte i betänkandet, utan det var ett förtydligande av dess omfattning som ansågs

önskvärd (SOU 2004:47). Frågan är hur nära relaterade förvaltningsrevisionen och rapporten om intern kontroll är. Om förvaltningsrevisionen och rapporten om intern kontroll fyller samma funktion kan det ifrågasättas om båda behövs.

1.2.5 Internationell harmoniserings påverkan på förvaltningsrevisionen

Med tanke på att Sverige redan hade regler för bolagsstyrning, såsom kravet på förvaltningsrevision, får det internationella inflytandet anses ha spelat en avgörande roll för att Sverige skulle utveckla en bolagskod. I betänkandet till Svensk kod för bolagsstyrning framhölls att innebörden av förvaltningsrevisionen var svårfattlig för såväl svenska som utländska investerare. Förvaltningsrevisionen ansågs bidra till det förväntningsgap som fanns beträffande revision (SOU 2004:47). Utländska investerare verkar således ha svårt att förstå vad den svenska förvaltningsrevisionen innebär, trots att inslag av förvaltningsrevision förekommer i många länders system för bolagsstyrning (Hultin & Kempe, 2005). En befogad fråga är därmed om förvaltningsrevisionen är i behov av ett förtydligande.

Edenhammar och Thorell (2005) har hävdats att det som är specifikt svenskt är att förvaltningsrevisionen utmynnar i ett uttalande om ansvarsfrihet i revisionsberättelsen. I betänkandet till Svensk kod för bolagsstyrning efterfrågades en översyn av förvaltningsrevisionens avrapportering, eller närmare bestämt revisorns uttalande om ansvarsfrihet i revisionsberättelsen. Frågan ansågs vara av sådan dignitet att den borde behandlas i samband med en översyn av lagstiftningen på revisionsområdet. En översyn bedömdes vara motiverad eftersom en harmonisering av revisionen på ett internationellt plan var önskvärd (SOU 2004:47).

Ett steg mot internationell harmonisering tas när EU:s reviderade åttonde bolagsdirektiv införlivas med svensk rätt, vilket skall ske senast 29 juni 2008. (Dir. 2006/43/EC) Enligt direktivet måste all lagstadgad revision inom EU utföras i enlighet med de internationella revisionsstandarderna ISA (International Standards on Auditing). Den svenska standard som behandlar förvaltningsrevisionen saknar motsvarighet i ISA. I dagsläget innebär direktivet endast en minimiharmonisering och mer långtgående regler är tillåtna om dessa följer av nationell lagstiftning. Utrymmet för nationella särregler har emellertid bedömts vara begränsat (Ny utredning om revisorer och revision, 2006). Med anledning av direktivet har regeringen tillsatt en utredare som skall bedöma vilka svenska lagregler som kan komma att påverkas av att EU:s reviderade åttonde

bolagsdirektiv införlivas med svensk lag. Till följd av ISA kommer bland annat de regler som berör förvaltningsrevisionen att vara föremål för översyn. Vid framtagandet av förslag till lagändringar skall utgångspunkten vara att enbart nödvändiga anpassningar skall ske (Dir. 2006:96).

Idag är tongångarna annorlunda än för nästan ett decennium sedan då det påstods att revisorerna i utlandet avundades Sverige dess förvaltningsrevision och att det var väsentligt att vårda och utveckla denna (Holmqvist, 1999). Brännström (2006) har framhållit att revision i Sverige bör betyda samma sak som revision i ett annat land i EU. Helene Strid (2007) har uttalat att hon är övertygad om att förvaltningsrevisionen så småningom kommer att försvinna till följd av internationella influenser. Om en regel Anpassning inte blir aktuell, på grund av att förvaltningsrevisionen inte anses konkurrera med ISA, kan det således ifrågasättas om en lämplighetsanpassning likväl vore önskvärd.

En studie med fokus på förvaltningsrevision är, med ovanstående som bakgrund, i allra högsta grad motiverad. Forskning i ämnet förvaltningsrevision är tämligen begränsad. Ett fåtal äldre artiklar av Sillén (1944, 1952), Ranby (1963) samt Johansson & Rydström (1967) behandlar förvaltningsrevisionen. I kölvattnet av 1975 års aktiebolagslag utkom artiklar om förvaltningsrevision av bland andra Nyström (1975), Heikkonen (1978) och Edlund (1978). I vår samtid har en rapport skrivits om förvaltningsrevisionens historia (Dahlgren & Nilsson, 2004). Endast fyra kandidat- och magisteruppsatser om förvaltningsrevision har påträffats. En av dessa fokuserar på vilket värde svenska bolags intressenter tillskriver förvaltningsrevisionen (Bengtsson & Issa, 2004). En annan behandlar i vilken utsträckning det i Spanien existerar någon motsvarighet till den svenska förvaltningsrevisionen (Karlsson & Sterner, 2006). En tredje uppsats beskriver företeelsen förvaltningsrevision (Granberg & Lundkvist, 1998). En av uppsatserna berör till viss del förvaltningsrevisionens framtid. Svensk kod för bolagsstyrning hade emellertid ännu inte börjat gälla, varför hänsyn inte tas till den i uppsatsen (Hultin & Kempe, 2005).

1.3 Problemställning

Med problemdiskussionen som underlag belyser uppsatsen följande frågeställningar:

- Är förvaltningsrevisionen i behov av ett förtydligande?
- Är förvaltningsrevisionen en historisk kvarleva eller fyller den en verklig funktion?

- Påverkar Svensk kod för bolagsstyrning förvaltningsrevisionens funktion?
- Hur bör Sverige förändra förvaltningsrevisionen för att bidra till harmoniseringen inom EU?

1.4 Syfte

Uppsatsen har till syfte att beskriva och analysera vilken funktion förvaltningsrevisionen fyller i aktiemarknadsbolag som tillämpar Svensk kod för bolagsstyrning, samt ge förslag på hur förvaltningsrevisionen bör förändras i dessa bolag.

1.5 Disposition

I det följande presenteras uppsatsens fortsatta disposition:

Kapitel 2 Metod

I kapitlet redogörs för det tillvägagångssätt som har legat till grund för uppsatsen. Genomgående intas ett kritiskt förhållningssätt till gjorda val.

Kapitel 3 Rättslig och normativ reglering

Kapitlet syftar till att återge förvaltningsrevisionens rättsliga reglering, samt de regler i Svensk kod för bolagsstyrning som kan påverka förvaltningsrevisionens funktion.

Kapitel 4 Teoretisk referensram

Avsikten med kapitlet är att presentera vår analysmodell, vilken grundar sig på teorier med nära koppling till förvaltningsrevisionens avsedda funktion.

Kapitel 5 Empiri

I detta kapitel skildras revisorers och institutionella ägares åsikter om förvaltningsrevisionen.

Kapitel 6 Analys

I kapitlet analyseras empirin med hjälp av vår analysmodell.

Kapitel 7 Slutsatser

I kapitlet presenteras de slutsatser som har kunnat dras utifrån analysen. Inledningsvis besvaras uppsatsens problemställning och därefter ges förslag på hur förvaltningsrevisionen bör förändras i aktiemarknadsbolag som tillämpar Svensk kod för bolagsstyrning. Slutligen ges uppslag till fortsatt forskning.

2 Metod

Kapitlet inleds med en beskrivning av den forskningsansats som har tillämpats vid författandet av uppsatsen. Därefter följer en redogörelse för de tillvägagångssätt som har använts vid insamlandet av information. Kapitlet avslutas med en metodreflektion, i vilken ett kritiskt förhållningssätt intas till undersökningens reliabilitet och validitet.

2.1 Forskningsansats

Vid studier av verkligheten brukar i allmänhet två olika forskningsansatser framhållas, nämligen den deduktiva och den induktiva. Den deduktiva ansatsen innebär att forskaren först bildar sig en uppfattning om ett område, utifrån befintlig teori. Därefter samlas empiri in för att se om uppfattningen överensstämmer med verkligheten. Den induktiva ansatsen däremot kännetecknas av att forskaren studerar verkligheten med ett helt öppet sinne, dvs. utan begränsningar vad gäller den empiri som samlas in. Utifrån empirin bildar forskaren egna teorier. (Jacobsen, 2002)

I och med att det aldrig förr har undersökts vilken funktion förvaltningsrevisionen fyller i aktiemarknadsbolag som tillämpar Svensk kod för bolagsstyrning finns det ingen given teori på området. Närliggande teorier har emellertid kunnat tillämpas för att skapa en analysmodell. Då vi på förhand begränsade informationsinflödet genom att till stor del fokusera på företeelser i analysmodellen är ansatsen mer deduktiv än induktiv.

2.2 Tillvägagångssätt

En kvalitativ metod har tillämpats och inom ramen för denna har en litteraturstudie samt individuella intervjuer genomförts.

2.2.1 Kvalitativ eller kvantitativ metod

Vid företagsekonomisk forskning finns det två huvudmetoder att tillgå vid insamlandet av empiri, närmare bestämt kvantitativa metoder och kvalitativa metoder. Kvantitativa metoder lägger vikt vid kvantifiering, medan kvalitativa metoder betonar ord, i fråga om insamling och analys av empiri. (Bryman & Bell, 2005) Vilken av metoderna som väljs beror i första hand på undersökningens syfte (Jacobsen, 2002).

Med tanke på att det aldrig förr har utretts vilken funktion förvaltningsrevisionen fyller i aktiemarknadsbolag, som tillämpar Svensk kod för bolagsstyrning, var ämnet inte moget för en kvantitativ metod. En kvalitativ metod ansågs kunna ge en djupare förståelse samt mer nyanser. Dessutom var en kvalitativ metod att föredra av den anledningen att en kvantitativ metod troligtvis skulle ha medfört en överhängande risk för att ny och opålitlig information hade gått förlorad, i och med att ingen av oss har arbetat praktiskt med revision.

2.2.1.1 Litteraturstudie

I uppsatsens initiala skede genomfördes en litteraturstudie, vilken har legat till grund för det inledande kapitlet samt den teoretiska referensramen. Dessutom har en genomgång gjorts av relevant lagstiftning och revisionsstandarder. Informationssökningen har i första hand gjorts i LIBRIS, dvs. den nationella samkatalogen för svenska bibliotek, samt i Lunds Universitets databaser och bibliotekskataloger. De sökord som främst har använts är förvaltningsrevision, ansvarsfrihet, bolagsstyrning, corporate governance, samt det åttonde bolagsdirektivet.

2.2.1.2 Intervjuer

Då det var enskilda individers tolkningar av verkligheten som efterfrågades ansågs intervjuer bättre lämpade än enkäter. Genom att intervjua personer som hade stor erfarenhet av ämnet fångades deras enskilda upplevelser.

I en kvalitativ undersökning finns det i huvudsak två former av intervjuer att välja mellan, nämligen ostrukturerade och semistrukturerade intervjuer. Vid den ostrukturerade intervjun har forskaren klart för sig vilket ämne som skall beröras under intervjun, men några konkreta frågor har inte framarbetats.

Intervjupersonen får tala relativt fritt, och forskaren ställer enbart följdfrågor när något upplevs vara av särskilt intresse. Den semistrukturerade intervjun däremot kännetecknas av att forskaren använder en intervjuguide, dvs. en lista över relativt detaljerade frågor som skall behandlas, samtidigt som intervjupersonen har tämligen stor möjlighet att utforma svaren efter eget huvud. (Bryman & Bell, 2005)

Valet föll på semistrukturerade intervjuer, vilket kan förklaras av att sannolikheten att få valida svar ansågs vara större om relativt detaljerade frågor ställdes. Ostrukturerade intervjuer hade nämligen inneburit en överhängande risk för förlorat fokus, dvs. att intervjuerna hade hamnat alltför långt ifrån uppsatsens syfte. Dessutom ansågs analysen underlättas av att svaren någotsånär följde en intervjuguide.

Intervjuerna genomfördes individuellt, vilket lämpade sig väl eftersom endast ett fåtal enheter undersöktes. Dessutom hade vi inte för avsikt att uttala oss om en grups åsikter, utan det var den enskilde individens erfarenheter och tolkningar av ämnet som var av intresse.

2.2.1.2.1 Val av intervjupersoner

För att få en bakgrund till Svensk kod för bolagsstyrning, och för att öka vår kunskap om svensk bolagsstyrning i allmänhet, genomfördes en intervju med sekreteraren i Kollegiet för svensk bolagsstyrning, samt en intervju med en bolagsstyrningsexpert på KPMG. Dessa intervjuer utgör inte en del av den empiri som presenteras i kapitel fem, utan har använts i problematiseringen. Avsikten med intervjuerna var att fungera som underlag vid utformandet av frågor till de intervjupersoner vars åsikter ligger till grund för empirikapitlet, dvs. revisorer och ansvariga för ägarstyrning hos välkända institutionella ägare.

Då det är revisorer som arbetar aktivt med förvaltningsrevision var deras åsikter självklart av intresse för vår uppsats. De revisorer som har intervjuats är verksamma vid de fyra största revisionsbyråerna i Sverige, dvs. Öhrlings PricewaterhouseCoopers, Ernst & Young, KPMG och Deloitte. Anledningen till att inga andra revisionsbyråer finns representerade är att det framförallt är de nyss nämnda som är med och styr utvecklingen inom dagens revision. Dessutom är de så gott som ensamma om att arbeta med aktiemarknadsbolag som skall tillämpa Svensk kod för bolagsstyrning. Personal på revisionsbyråerna var behjälpliga vad gäller vilka revisorer som var lämpade att besvara våra frågor. Våra kriterier var att revisorererna skulle vara auktoriserade samt arbeta aktivt med bolag som tillämpar Svensk kod för bolagsstyrning. För att informationen skulle gå att

hantera under den begränsade tidsramen genomfördes endast en intervju på respektive byrå. Det optimala hade emellertid varit att intervjua ytterligare några revisorer för att få fram fler aspekter.

Det faktum att aktieägare anses vara de huvudsakliga intressenterna av förvaltningsrevisionen gjorde även deras åsikter relevanta för vår uppsats. Den enskilde aktieägaren förväntades emellertid inte besitta någon större kunskap om förvaltningsrevision. Då de institutionella ägarna representerar majoriteten av ägandet i de svenska aktiemarknadsbolagen vände vi oss till dem. Endast institutionella ägare som investerar i bolag listade på Stockholmsbörsens Large Cap var av intresse, eftersom kunskap om Svensk kod för bolagsstyrning var nödvändig för att förstå våra frågor. Ytterligare ett kriterium som uppställdes för de institutionella ägarna var att de skulle inta en aktiv ägarroll i sina bolag genom att exempelvis engagera sig i nominering av styrelseledamöter och i frågor om incitamentsprogram. Aktiva ägare förutsattes nämligen ha mer kunskap om förvaltningsrevision och bolagsstyrning än passiva ägare. På respektive bolag intervjuades ansvariga för ägarstyrning. Ägarstyrning har samma innebörd som bolagsstyrning, vilket innebär att de ansvariga för ägarstyrning arbetar med bolagsstyrningsfrågor. Anledningen till att endast fyra intervjuer genomfördes med ansvariga för ägarstyrning var att vi fann att den information som erhöles var knapphändig och att ytterligare intervjuer därför troligtvis hade varit till begränsad nytta.

2.2.1.2.2 Personlig intervju eller telefonintervju

Då det fanns en risk att ett ifrågasättande av förvaltningsrevisionens funktion skulle kunna uppfattas som kritik mot revisorernas arbete, ansåg vi det angeläget att utföra personliga intervjuer med revisorerna. Det har nämligen visat sig att personer är mer benägna att prata om känslig information öga mot öga än i telefon (Jacobsen, 2002). Komplexiteten i problemställningen och öppenheten i frågorna talade för att personliga intervjuer borde utföras även med övriga intervjupersoner. På grund av att merparten av intervjupersonerna var stationerade i Stockholm, och det inte gick att samordna intervjuerna, genomfördes telefonintervjuer med de fyra personer som var ansvariga för ägarstyrning.

Flera fördelar upplevdes med de personliga intervjuerna, i förhållande till telefonintervjuerna. För det första var intervjupersonerna mer benägna att ge utförliga svar vid de personliga intervjuerna. För det andra innebar ett möte ansikte mot ansikte att situationen kändes mindre stressad än vid telefonintervjuerna, vilket lämnade större utrymme för följdfrågor. För det tredje medförde de personliga intervjuerna en möjlighet att se intervjupersonernas

ansiktsuttryck och kroppsspråk, vilket var till hjälp för att bedöma uppriktigheten i svaren. Nackdelen med de personliga intervjuerna var att intervjupersonerna hade möjlighet att observera oss. Vår fysiska närvaro kan därmed ha gett upphov till en intervjuareffekt.

En nackdel med telefonintervjuer kan vara att endast den som intervjuar hör intervjupersonens svar. Detta problem löstes genom användandet av en högtalartelefon. Därmed kunde den som intervjuade till fullo koncentrera sig på frågeställandet, samtidigt som den andre både kunde föra anteckningar och inflika med följdfrågor.

2.2.1.2.3 Intervjuguide

Vid semistrukturerade intervjuer utgör intervjuguider ett viktigt underlag, varför mycket energi ägnades åt framtagandet av dessa. Två olika intervjuguider (se bilaga 1 & 2) arbetades fram. Den som användes under intervjuerna med revisorer utgjorde utgångspunkt vid framtagandet av intervjuguiden till de ansvariga för ägarstyrning, vilket medför att dessa båda är snarlika.

Ett par dagar innan intervjuerna skulle äga rum sände vi ut den aktuella intervjuguiden, samt en bakgrund (se bilaga 3) till uppsatsämnet, till intervjupersonerna. Komplexiteten i vissa av frågeställningarna gjorde det nämligen nödvändigt att ge intervjupersonerna möjlighet att begrunda dem i förväg. En av intervjupersonerna bad uttryckligen om att inte få frågorna på förhand, vilket troligtvis medförde mindre genomtänkta svar än vad som annars skulle ha varit fallet.

För att underlätta bearbetningen av svaren och den efterföljande analysen delades intervjuguiden in i fyra huvudområden. Dessa behandlade förvaltningsrevisionens innehåll, behovet av förvaltningsrevision, den svenska bolagskodens påverkan på förvaltningsrevisionen, samt förvaltningsrevisionens framtid. Vi höll oss emellertid inte strikt till intervjuguiden, utan viss ändring av frågeföljden förekom, och dessutom tillkom en del nya frågeställningar.

2.2.1.2.4 Inspelning av intervjuer

För att kunna återge empirin på ett tillfredsställande sätt spelade vi in samtliga intervjuer. En genomlysning av intervjuerna har medfört att eventuella oklarheter, till följd av brister i anteckningarna, har kunnat redas ut. Dessutom

innebar inspelningarna att vi inte redan under intervjuerna sållade bort information som skulle kunna vara värdefull för vår uppsats.

Det finns en risk att intervjupersonerna kände sig obekväma och hämmade i och med att intervjuerna spelades in. Denna risk upplevde vi var särskilt överhängande vad gäller revisorerna, eftersom förvaltningsrevisionens framtid skulle kunna upplevas som ett känsligt ämne av dem. För att intervjupersonerna skulle våga tala obehindrat om ämnet uppmärksammade vi dem på att deras svar skulle anonymiseras. Dessutom gavs samtliga intervjupersoner möjlighet att avböja inspelning.

2.3 Metodreflektion

För att få en uppfattning om en undersöknings kvalitet använder forskare begreppen reliabilitet och validitet. Det råder delade meningar om huruvida begreppen är väsentliga för en kvalitativt inriktad forskare. (Bryman & Bell, 2005) Vi anser dock att även kvalitativ forskning bör bli föremål för en kritisk granskning och då är begreppen reliabilitet och validitet till stor hjälp.

2.3.1 Reliabilitet

Begreppet reliabilitet handlar om tillförlitlighet och trovärdighet, dvs. att det skall gå att förlita sig på resultatet av en undersökning. Forskaren måste fråga sig själv om dennes sätt att genomföra undersökningen har påverkat de erhållna resultaten. En undersökning sägs ha hög reliabilitet om ungefär samma resultat skulle uppnås om denna hade genomförts på nytt. (Jacobsen, 2002)

När empiri samlas in genom intervjuer är det viktigt att reflektera över hur intervjuarens sätt att uppträda, ställa frågor och dylikt kan påverka intervjupersonerna och därmed resultatets tillförlitlighet. I vårt fall hade intervjuaren inte någon större vana av att hålla i intervjuer, varför en viss intervjuareffekt kan ha uppstått. Dess påverkan på resultatet antas ha varit större vid de personliga intervjuerna än vid telefonintervjuerna, eftersom intervjupersonerna i de förra både kunde se och höra intervjuaren. För att i möjligaste mån mildra intervjuareffekten har samma intervjuare genomfört samtliga intervjuer.

Det faktum att vi var tvungna att göra några av intervjuerna per telefon kan ha försämrat tillförlitligheten i informationen. En personlig intervju hade nämligen varit att föredra på grund av frågornas öppna karaktär. Dessutom medförde telefonintervjuerna att det var svårt att bedöma uppriktigheten i svaren, eftersom intervjupersonerna inte kunde iakttas.

Enligt Jacobsen (2002) är det ett hot mot trovärdigheten om forskaren slarvar vid nedtecknandet av information. För att inte relevant information av misstag skulle sällas bort redan under intervjuerna spelade vi in samtliga intervjuer. Intervjupersoner kan ibland uppleva det negativt att de blir inspelade. Vi märkte dock inte av några sådana tendenser, varför vi anser att inspelningarna endast var till godo för reliabiliteten.

De ansvariga för ägarstyrning verkade uppleva att ämnet var väldigt svårt och komplext. Därmed finns det en risk att de, för att inte framstå som ointelligenta, kände sig tvingade att ha en åsikt om något som de egentligen inte hade särskilt mycket kunskap om. Med tanke på att intervjufrågorna skickades ut till intervjupersonerna ett par dagar innan respektive intervju, och att de därmed hade möjlighet att fundera över svaren, borde tillförligheten likväl vara hög.

2.3.2 Validitet

Begreppet validitet kan delas in i två komponenter, närmare bestämt intern giltighet och extern giltighet. Intern giltighet handlar om huruvida forskaren verkligen mäter det som denne har för avsikt att mäta. Extern giltighet däremot har att göra med om en undersöknings resultat kan generaliseras till att gälla utanför undersökningskontexten. (Jacobsen, 2002)

2.3.2.1 Intern giltighet

Den föreliggande uppsatsens interna giltighet är beroende av att källorna ger riktig information. Möjligtvis skulle kritik kunna riktas mot artiklar från tidskriften Balans och nyhetspublikationen FAR INFO, eftersom dessa inte är vetenskapliga. Det faktum att förvaltningsrevision är ett svenskt fenomen har emellertid medfört att vi till stor del har varit begränsade till svenska tidskrifter vid sökning av information. Vad gäller propositioner och statens offentliga utredningar är de stundtals väl subjektiva. Påståenden om verkligheten och juridiska förhållanden görs utan att bestyrkas, och empiriska utsagor flyter samman med politisk vilja.

Då uppsatsen i hög grad grundar sig på intervjuer, var det oerhört viktigt att intervjupersonerna hade den efterfrågade kompetensen och att den information de lämnade var riktig. Informationen från intervjupersonerna bedöms ha hög intern giltighet av flera anledningar. För det första intervjuade vi enbart personer som hade befattningar på sina respektive bolag som talade för att de hade rätt kompetens. För det andra fick vi vägledning från de utvalda bolagen avseende vem som skulle vara av intresse att intervjuas. För det tredje intervjuades personer på olika bolag, vilket innebär att intervjupersonerna var oberoende av varandra. Slutligen finns det ingen anledning att misstänka att den information som gavs inte var sanningsenlig, eftersom intervjupersonerna var medvetna om att deras svar skulle anonymiseras i uppsatsen. Det faktum att vi har fått olika beskrivningar av intervjupersonerna tyder endast på att människor tolkar verkligheten olika, vilket är huvudpoängen med en kvalitativ metod.

En viktig del i vår undersökning var framtagandet av intervjuguiderna. Den interna giltigheten är nämligen beroende av att intervjufrågorna fångar det åsyftade fenomenet. För att försäkra oss om att relevanta frågor ställdes gjordes en grundlig ämnesstudie innan intervjuguiderna utarbetades.

Vid framförallt kvalitativa studier finns det en risk att intervjupersonerna tolkar en fråga annorlunda än vad forskaren har haft för avsikt. Denna risk kände vi var särskilt överhängande i fråga om de ansvariga för ägarstyrning, eftersom de hade bristande kunskaper i ämnet. Detta hanterades genom att en bakgrund till ämnet, samt intervjuguiderna, skickades ut i förväg. Dessutom var vi noga med att förtydliga frågor när vi upplevde att intervjupersonerna agerade osäkert. Vi uppmuntrade dem för övrigt att motivera så gott som samtliga svar, för att försäkra oss om att de hade förstått frågorna.

Ett sätt att pröva den interna giltigheten är att jämföra egna slutsatser med vad andra forskare har kommit fram till (Jacobsen, 2002). Då det inte tidigare har gjorts någon undersökning liknande vår fanns emellertid inte den möjligheten.

2.3.2.2 Extern giltighet

Vad gäller validitetens andra komponent, extern giltighet, förutsätts denna vara låg eftersom vi har använt en kvalitativ metod. Möjligheten till generaliseringar begränsas nämligen av att endast ett fåtal enheter har undersökts och att det är individuella åsikter som har fångats. Vår avsikt har emellertid aldrig varit att generalisera, utan snarare att komma med förslag på hur förvaltningsrevisionen bör förändras i aktiemarknadsbolag som tillämpar Svensk kod för bolagsstyrning.

3 Rättslig och normativ reglering

Kapitlet syftar till att skildra förvaltningsrevisionens innehåll, samt ge en inblick i de regler i Svensk kod för bolagsstyrning som kan påverka förvaltningsrevisionen. Tanken med kapitlet är att underlätta för den oinvidde läsaren att tillgodogöra sig den fortsatta uppsatsen.

3.1 Förvaltningsrevision

I Sverige består den lagstadgade revisionen av två granskningsområden, vilka brukar benämnas räkenskapsrevision och förvaltningsrevision. Räkenskapsrevisionen omfattar granskning av bokföring, årsredovisning och koncernredovisning, medan förvaltningsrevisionen innefattar granskning av styrelsens och VD:ns förvaltning av bolaget. Gränsen mellan de båda granskningsområdena kan stundtals framstå som något diffus då en viss överlappning förekommer. (FAR, 2005) Det är revisorerna som avgör var gränsen går genom sitt granskningsupplägg. Ett exempel på överlappning är att granskning av den interna kontrollen förekommer inom såväl räkenskapsrevision som förvaltningsrevision, dock med olika syften. I den föreliggande uppsatsen är det förvaltningsrevisionen som är av intresse varför räkenskapsrevisionen inte behandlas ytterligare.

3.1.1 Förvaltningsrevisionens innehåll

Utgångspunkten för förvaltningsrevisionen är aktiebolagslagen. Enligt denna hör det till revisorns uppgifter att granska styrelsens och VD:ns förvaltning. Granskningen skall vara så ingående och omfattande som god revisionsred kräver. (9 kap. 3 § ABL) Det huvudsakliga syftet med granskningen är att upptäcka eller förekomma olagliga eller på annat sätt oförsvarliga förvaltningsåtgärder som styrelsen eller VD:n har företagit (Prop. 1997/98:99).

I aktiebolagslagen ges inga detaljerade anvisningar om förvaltningsrevisionens omfattning och inriktning utan hänvisning görs till god revisionsred. En avsikt med att koppla granskningens omfattning till begreppet god revisionsred var att revisionen därigenom kan anpassas efter bolagens skiftande förhållanden och den utveckling som sker i praxis på området. (Prop. 1997/98:99) Denna utveckling påverkas av olika intressenters befogade krav och förväntningar samt revisorns kompetens och objektivitet (Förord RS). Lagstiftaren motiverar också systemet med ramlagstiftning med att det finns risk för att revisorns granskning kan komma att begränsas om vissa normer för god revisionsred lagfästes. En stor del av ansvaret för innehållet i god revisionsred tycks vila på revisorsorganisationerna och Revisorsnämnden. Ytterst är det dock alltid domstolarna som avgör vad som är god revisionsred i det enskilda fallet (Prop. 1997/98:99).

Till god revisionsred hör idag tillämpandet av Revisionsstandard i Sverige (RS). RS bygger på de internationella revisionsstandarderna ISA som ges ut av den internationella organisationen IFAC. Då ISA i princip inte behandlar förvaltningsrevisionen har en särskild RS 209, Granskning av styrelsens och VD:ns förvaltning, utarbetats. Enligt RS 209:13 skall det i förvaltningsrevisionen ingå en bedömning av:

- åtgärd eller försummelse av styrelseledamot eller VD som kan föranleda ersättningsskyldighet
- fullgörandet av bokföringsskyldigheten
- andra överträdelser av aktiebolagslagen (t.ex. skatter och avgifter), årsredovisningslagen och bolagsordningen

Som grund för bedömning av ersättningsskyldighet skall revisorn granska väsentliga beslut, åtgärder och förhållanden i bolaget. I denna granskning ingår att bedöma huruvida styrelsen eller VD:n har utsatt bolaget för risker som kan vålla bolaget skada utan att ge motsvarande fördelar. Styrelseledamöterna eller VD:n kan bli ersättningsskyldiga om det har uppstått en ekonomisk skada genom deras uppsåt eller oaktsamhet. Revisorn gör en bedömning av huruvida ekonomisk skada har uppkommit genom att beakta hur bolagets lönsamhet, ställning, likviditet och finansiering har påverkats av den aktuella förvaltningsåtgärden. Vad gäller bokföringsskyldigheten skall revisorn bland annat kontrollera att det finns en ändamålsenlig verifikationshantering och säkra system för redovisning samt att bokföringen är tillförlitlig och bokslutet rättvisande. (RS 209:15-21)

Fokus vid förvaltningsrevisionen skall ligga på sådana åtgärder, områden och förhållanden som är väsentliga för verksamheten och där en överträdelse skulle ha särskild betydelse för bolaget. Det centrala för revisorn när denne granskar förvaltningen blir då att kontrollera fattade beslut, beslutsunderlag, vidtagna

åtgärder och andra för förvaltningen relevanta förhållanden. (RS 209:26) I RS 209:28 ges bland annat följande förslag på granskningsinriktningar:

- Styrelsens arbetsordning och instruktioner
- Risktagandet i bolaget och försäkringsskydd
- Styrelsearbetet med protokoll, beslut och beslutsunderlag
- Fullgörandet av skyldighet beträffande skatter och avgifter

Då det anses vara nästintill omöjligt att utarbeta en standard som täcker in alla situationer som en revisor kan ställas inför i ett revisionsuppdrag skall standarden ses som en samling fundamentala principer som revisorn skall följa. Det är således upp till revisorn att bedöma exakt vilka insatser som krävs för att god revisionssed skall anses ha utövats i det enskilda fallet. (Förord RS) För att revisorn skall kunna göra en sådan bedömning måste tillfredsställande kunskap om verksamheten införskaffas (RS 310:2).

3.1.2 Förvaltningsrevisionens avrapportering

I revisionsberättelsen skall revisorn göra ett uttalande om huruvida styrelsen och VD:n bör beviljas ansvarsfrihet gentemot bolaget (9 kap. 33 § ABL) Revisorn skall avstyrka ansvarsfrihet om det finns risk för ersättningsskyldighet (RS 209:23). Det är emellertid bolagsstämman som beslutar om ansvarsfrihet (7 kap. 11 § ABL). Ett beviljande av ansvarsfrihet innebär att aktieägarna godtar förvaltningen och avstår från att väcka skadeståndstalan mot styrelsen och VD:n (Skog, 2006). Trots att ansvarsfrihet har beviljats finns det emellertid möjlighet att väcka skadeståndstalan om det skulle uppdagas att de uppgifter som har legat till grund för bolagsstämmans beslut inte har varit fullständiga eller riktiga (29 kap. 11§ ABL). Detta innebär att ett beslut om ansvarsfrihet närmast är en gest som saknar juridisk betydelse (Skog, 2006).

Revisorn skall anmärka i revisionsberättelsen om denne vid sin granskning av styrelsens och VD:ns förvaltning har funnit att det finns risk för ersättningsskyldighet, eller att överträdelse har skett av aktiebolagslagen, årsredovisningslagen eller bolagsordningen (9 kap. 33 § ABL) En anmärkning skall även göras om styrelsen och VD:n inte har fullgjort sina skyldigheter rörande skatter och avgifter (9 kap. 34 § ABL).

Utöver uttalandet om ansvarsfrihet och anmärkningar har revisorn möjlighet att i revisionsberättelsen lämna uppgifter som denne anser bör komma till aktieägarnas

kännedom (9 kap. 35 § ABL). Det är emellertid viktigt att revisorn beaktar tystnadsplikten vid lämnandet av sådana uppgifter.

Förutom den del av förvaltningsrevisionens avrapportering som sker i revisionsberättelsen kan revisorn framföra erinringar till styrelsen och VD:n genom protokoll eller liknande handling (9 kap. 39 § ABL). Därmed har revisorn möjlighet att lämna förslag på förbättringar till styrelsen och VD:n utan att de kommer till allmänhetens kännedom. Erinringar används för att påpeka brister i den interna kontrollen eller övriga förvaltningen som revisorn överväger att anmärka på i revisionsberättelsen om de inte korrigeras (Prop. 1997/98:99).

3.2 Svensk kod för bolagsstyrning

Svensk kod för bolagsstyrning innebar en ansats att sammanföra och vidareutveckla de regler om bolagsstyrning som redan förekom i aktiebolagslagen och i praxis. Dess övergripande syfte var att återskapa förtroendet för kapitalmarknaden och näringslivet genom en förbättrad bolagsstyrning. Ur ett internationellt perspektiv ansågs bolagskoden spela en viktig roll för tillgången till utländskt riskkapital. Bolagskoden utgör en del i svenskt näringslivs självreglering och bygger på principen följ eller förklara. Detta innebär att det är tillåtet att inte följa en viss regel om en godtagbar förklaring till avvikelser ges. Huruvida förklaringen är tillräcklig är det upp till marknaden att avgöra. Ett försämrat förtroende från kapitalmarknaden, med sjunkande marknadsvärde som följd, kan bli konsekvensen för de bolag som inte följer koden eller som inte ger tillräckliga förklaringar till gjorda avvikelser. (SOU 2004:130)

3.2.1 Revisionsutskott

Svensk kod för bolagsstyrning fordrar att styrelsen inrättar ett revisionsutskott (SOU 2004:130). Tanken är att införandet av revisionsutskott skall bryta det tidigare kommunikationsmönstret, mellan revisorn och bolaget, som innebar att revisorn nästan enbart hade kontakt med bolagsledningen (SOU 2004:47). Revisionsutskottet syftar således till att stärka revisorns oberoende i förhållande till den operativa ledningen (SOU 2004:47).

Enligt Svensk kod för bolagsstyrning (p.3.8.3) skall revisionsutskottet:

- Kvalitetssäkra den finansiella rapportering som utgör underlag för styrelsens fortsatta arbete. Vid kvalitetssäkringen skall revisionsutskottet behandla väsentliga redovisningsfrågor avseende bland annat intern kontroll och efterlevnad av regler.
- Hålla regelbunden kontakt med bolagets revisor så att revisionsutskottet fortlöpande får information om revisionens inriktning och omfattning.
- Bestämna vilka tjänster, bortsett från revision, som bolaget skall ha tillåtelse att införskaffa från sin externa revisor.
- Utvärdera revisionsinsatsen och meddela valberedningen resultatet av utvärderingen.
- Assistera valberedningen både vad gäller förslag till revisor och arvodering av revisionsinsatsen.

Revisionsutskottet skall bestå av minst tre styrelseledamöter. Majoriteten av ledamöterna skall vara oberoende i förhållande till bolagsledningen. (SOU 2004:130) Det faktum att icke oberoende personer besitter värdefull kunskap om bolaget, som skulle kunna vara till fördel för revisionsutskottets arbete, anses inte rättfärdiga en roll som ledamot (SOU 2004:47). Minst en av ledamöterna skall vara oberoende i förhållande till större ägare (SOU 2004:130).

3.2.2 Rapport om intern kontroll

Enligt Svensk kod för bolagsstyrning skall styrelsen upprätta en rapport om bolagets interna kontroll. Intern kontroll är enligt COSO-modellen en process som påverkas av styrelsen, bolagsledningen samt övrig personal. Syftet med intern kontroll är att främja verksamhetens effektivitet, öka tillförlitligheten i den finansiella rapporteringen, samt säkerställa att lagar och regler efterlevs och att tillgångar inte utnyttjas på ett otillbörligt sätt (COSO, 2007).

Enligt de ursprungliga reglerna i bolagskoden skulle rapporten om intern kontroll innehålla en beskrivning av hur den interna kontrollen var organiserad samt hur väl den hade fungerat under det gångna året. Därutöver uppställdes det krav på att bolagets revisor skulle granska rapporten om intern kontroll. (SOU 2004:130) Det enda av kraven som idag återstår är att styrelsen skall göra en beskrivning av hur

den interna kontrollen är organiserad (Kollegiet, 2005-nr 1; Kollegiet, 2006-nr 1). Även om granskningen av rapporten numera är frivillig skall det framgå om den har granskats av bolagets revisor (Kollegiet, 2006-nr1). Rapporten om intern kontroll samt en eventuell granskningsberättelse skall fogas samman med årsredovisningen, men utgör inte en formell del av denna (SOU 2004:130).

4 Teoretisk referensram

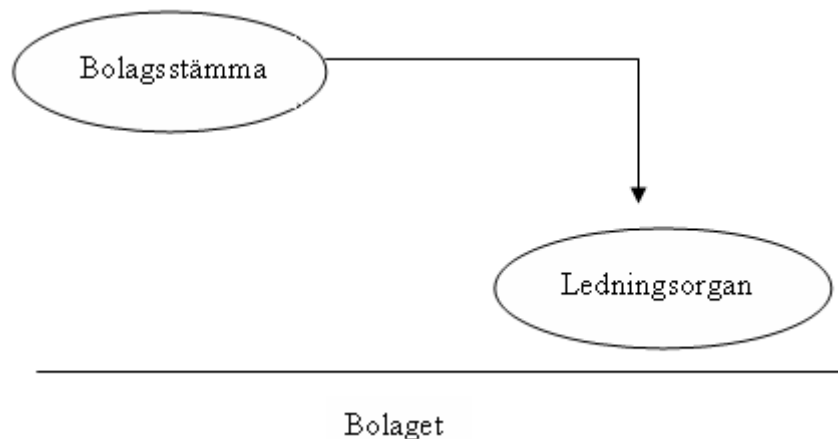
I det följande kapitlet presenteras en analysmodell för förvaltningsrevisionens funktion. För att förstå modellen är det väsentligt att känna till vilken position förvaltningsrevisionen har i svensk bolagsstyrning. Därför föregås presentationen av analysmodellen av ett kort avsnitt där förvaltningsrevisionen ställs i förhållande till två grundläggande system för bolagsstyrning.

4.1 Grundläggande system för bolagsstyrning

Länders bolagsstyrning kan i allmänhet hänföras till ett av två grundläggande system, nämligen det angloamerikanska eller det kontinentaleuropeiska. Storbritanniens bolagsstyrning utgör ett typexempel på det angloamerikanska systemet, medan Tysklands bolagsstyrning illustrerar det kontinentaleuropeiska systemet. Även om bolagsstyrningssystemet i ett och samma land kan skilja sig åt mellan bolag har det ofta utmärkande drag som gör en hänförning till endera av systemen möjlig. (SOU 2004:46)

4.1.1 Angloamerikanskt system för bolagsstyrning

Det utmärkande med det angloamerikanska systemet är att det endast har ett ledningsorgan, vilket motsvarar en styrelse. Särdraget med ett ledningsorgan har även kommit att benämnas monistiskt bolagsstyrningssystem. I det angloamerikanska systemet utgör bolagsstämman det högsta beslutande organet. I Storbritannien fattar bolagsstämman beslut i vissa frågor, såsom aktiekapitalets storlek, men har inte rätt att ge styrelsen instruktioner för hur den skall agera i konkreta frågor. I de större brittiska bolagen är det vanligt att styrelsen delegerar sina arbetsuppgifter till direktörer, som får en exklusiv befogenhet att verkställa dem. Även om styrelsen därmed intar en mer övervakande roll av direktörerna är bolagsstyrningssystemet av angloamerikansk karaktär. I det brittiska bolagsstyrningssystemet fokuserar revisorn på räkenskapsrevisionen. (SOU 1995:44)

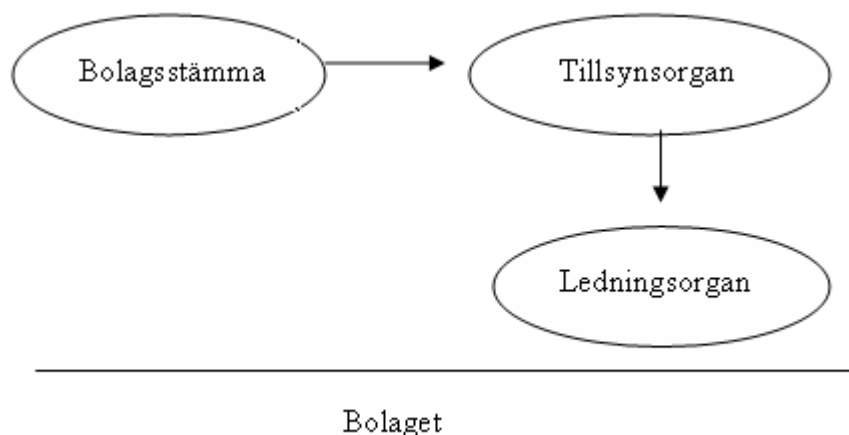

Figur 1 Angloamerikanskt system för bolagsstyrning

4.1.2 Kontinentaleuropeiskt system för bolagsstyrning

Det kontinentaleuropeiska bolagsstyrningssystemet, vilket ibland omnämns det dualistiska systemet, skiljer sig från det angloamerikanska genom att ledningsfunktionen är uppdelad på två organ. (SOU 2004:46) I tyska bolag finns det ett ledningsorgan (Vorstand) och ett tillsynsorgan (Aufsichtsrat). Ledningsorganet utgör den centrala ledningen, vilket innebär att det ansvarar för bolagets förvaltning och företräder bolaget i förhållande till tredje man. Tillsynsorganet övervakar ledningsorganets förvaltning, vilket medför att det inte är tillåtet för ledningsorganet att överlåta sina förvaltningsåtgärder på tillsynsorganet (SOU 1995:44). Det är förbjudet att vara ledamot i både ledningsorganet och tillsynsorganet (Norberg, 2004).

Bolagsstämman utgör det högsta beslutande organet. Dess möjlighet att genom beslut påverka ledningsorganet och tillsynsorganet är emellertid begränsad till vad som stadgas i tysk lag. Bolagsstämmans viktigaste uppgifter är att utse ledamöter till tillsynsorganet, samt besluta om ansvarsfrihet för ledamöterna i tillsynsorganet och i ledningsorganet. I det tyska bolagsstyrningssystemet utgör revisorn ett bolagsorgan vars fokus ligger på räkenskapsrevision. (SOU 1995:44)

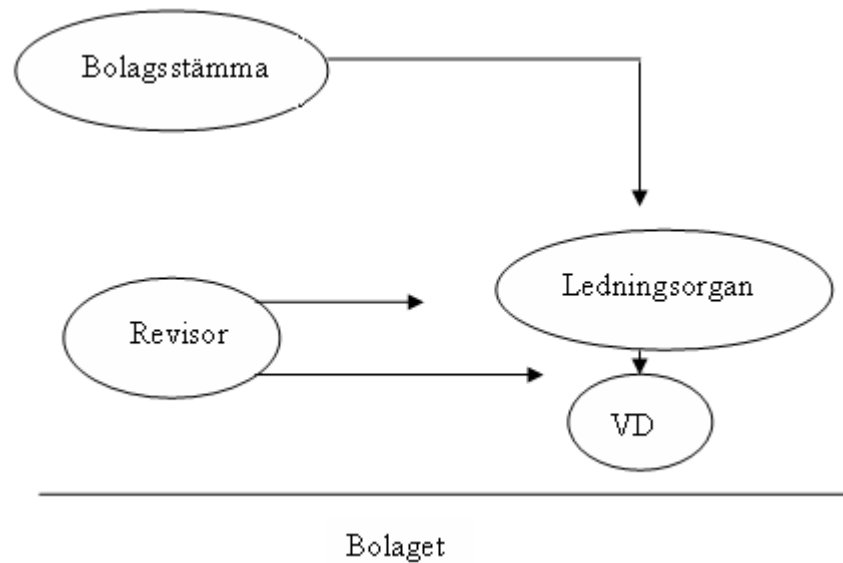
Figur 2 Kontinentaleuropeiskt system för bolagsstyrning

4.1.3 Svenskt system för bolagsstyrning

Det svenska systemet för bolagsstyrning är varken renodlat angloamerikanskt eller kontinentaleuropeiskt. Det ligger nära till hands att anta att det svenska bolagsstyrningssystemet skulle påminna om det kontinentaleuropeiska, med tanke på den nära koppling som finns mellan svensk och tysk rätt. Överraskande nog är det svenska systemet för bolagsstyrning mer likt det angloamerikanska. (SOU 2004:46)

I det svenska bolagsstyrningssystemet är bolagsstämman, precis som i det angloamerikanska och det kontinentaleuropeiska systemet, det högsta beslutande organet (7 kap. 1 § ABL). Det är bolagsstämman som utser bolagets ledningsorgan, dvs. styrelsen, som i sin tur utser VD:n (8 kap. 8; 27 §§ ABL). Det kan möjligtvis upplevas som att relationen mellan styrelsen och VD:n påminner om det kontinentaleuropeiska bolagsstyrningssystemet, men så är emellertid inte fallet eftersom VD:n är underordnad styrelsen (SOU 2004:46). I Sverige utgör revisorn ett bolagsorgan (Skog, 2006), som utses av bolagsstämman (9 kap. 8 § ABL). I revisorns uppgifter ingår såväl räkenskapsrevision som förvaltningsrevision (9 kap. 3 § ABL).

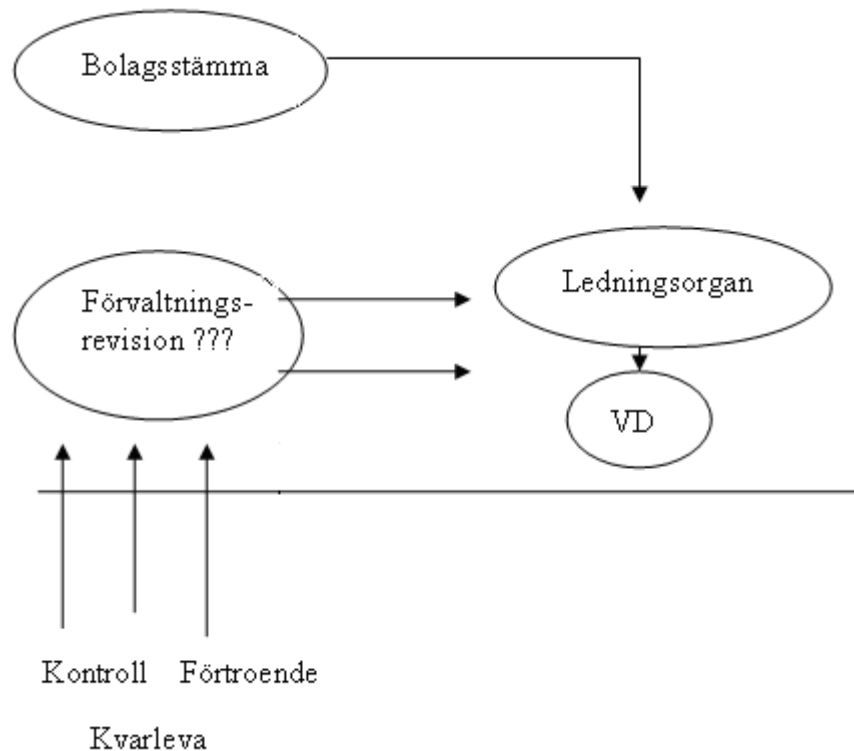
I och med förvaltningsrevisionen förekommer det en form av övervakning av styrelsens och VD:ns förvaltning. Förvaltningsrevisionen visar att det i det svenska bolagsstyrningssystemet finns kontinentaleuropeiska drag även om övervakningen inte utförs av ett tillsynsorgan utan av revisorer. Det svenska systemet utgör således en hybrid av det angloamerikanska och det kontinentaleuropeiska systemet.

Figur3 Svenskt system för bolagsstyrning

4.2 Analysmodell för förvaltningsrevisionens funktion

Förvaltningsrevisionen ingår i det svenska systemet för bolagsstyrning, och utförs av revisorn som är ett bolagsorgan. Det är endast Sverige (och Finland) som i sina system för bolagsstyrning har ett lagstadgat krav på förvaltningsrevision. I och med att det aldrig förr har undersökts vilken funktion förvaltningsrevisionen fyller i aktiemarknadsbolag, som tillämpar Svensk kod för bolagsstyrning, finns det inte någon given teori att tillgå. Vissa delar av vedertagna teorier, såsom agent- och principalteorin samt förtroendeteori och institutionell teori har emellertid varit tillämpliga vid framtagandet av vår analysmodell. I modellen behandlas förvaltningsrevisionens eventuella funktioner. Möjligtvis bidrar förvaltningsrevisionen till både kontroll över och förtroende för styrelsen och VD:n, men det kan även vara så att den inte fyller någon funktion utan endast är en historisk kvarleva.

Figur 4 Analysmodell för förvaltningsrevisionens funktion

4.2.1 Förvaltningsrevision för kontroll

Det brukar framhållas att det faktum att bolagets ägare är separerade från bolagsledningen skapar ett behov av revision. (Hayes et al, 2005) Separationen mellan ägare och bolagsledning är ursprunget för agent- och principalteorin (Nygaard & Bengtsson, 2002). En agent- och principalrelation uppstår då en individ (principal) bestämmer sig för att anlita och delegera ansvar till en annan individ (agent). Parterna kommer överens om vilka rättigheter och vilket ansvar som skall följa med relationen (Baiman, 1990). Relationen bygger på ett kontrakt mellan ägaren av resurserna, principalen, och den ansvarige för användandet och kontrollen av resurserna, agenten (Adams, 1994).

Enligt Nygaard och Bengtsson (2002) grundar sig agent- och principalteorin på antaganden såsom att båda parter är nyttomaximerande, att det finns en målkonflikt mellan parterna samt att informationen mellan parterna är asymmetrisk. Vidare är agenten riskovillig, opportunistisk och handlar begränsat rationellt. Teorin har utsatts för en del kritik. Den har ansetts vara alltför förenklad då dess fokus endast är internt och hänsyn inte tas till den miljö som bolaget verkar i. Teorin har dessutom kritiserats för att den inte ger något utrymme för

faktorer såsom förtroende och rättvisa, vilka också får anses påverka individers beteende (Baiman, 1990).

Sammanfattningsvis bygger agent- och principalteorin dels på egenintresse, vilket utgör motivationsfaktorn, och dels på asymmetrisk information. Det faktum att bolagsledningen har ett informationsövertag i förhållande till ägarna gör det möjligt för denna att agera i egenintresse. Agentproblematiken uppstår då bolagsledningen och ägarna har olika intressen. Om bolagsledningen agerar i egenintresse för att uppnå en bättre välfärd sker det på ägarnas bekostnad. (Baiman, 1990)

Agentproblematiken medför att ägarna måste försöka påverka bolagsledningen så att den arbetar utefter bolagets mål. Önskat beteende kan uppnås med hjälp av kontrakt, men även genom övervakning. (Nygaard & Bengtsson, 2002) Övervakning har en nära koppling till förvaltningsrevisionen. Revisorn kan nämligen ses som en övervakare av styrelsen och VD:n när denne granskar deras förvaltning. Enligt Khalil och Lawarrée (1995) bör övervakningen av ledningen ske genom att revisorn verifierar den information som ledningen ger men som ägarna inte har tillgång till. Revisorns verifiering kan ge information om förvaltningen som annars inte hade kommit till ägarnas kännedom.

För att förvaltningsrevisionen skall ge kontroll är det betydelsefullt att revisorn är oberoende i förhållande till styrelsen och VD:n. Enligt Flint (1988) är det nämligen revisorns oberoende som ger revisionen dess tillförlitlighet och auktoritet. Han framhåller att oberoendet skall vara i förhållande till det bolag, samt de anställda i bolaget, som är föremål för revisionen. Förvisso påpekar han att revisionens auktoritet inte enbart påverkas av att revisorn är oberoende utan även av dennes kompetens, men han menar att kompetensen inte kommer till sin rätt om revisorn inte är oberoende.

Revisorns oberoende delas vanligtvis in i faktiskt och synligt oberoende. Faktiskt oberoende innebär att revisorns sinne är oberoende, dvs. sinnet påverkas inte av faktorer som kan äventyra integriteten, objektiviteten och den professionella skepsisen. Synligt oberoende innebär att revisorn undviker omständigheter som medför att en tredje informerad part uppfattar det som att revisorns integritet, objektivitet eller professionella skepsis har gått förlorad. (IFAC, 2005)

Svensk kod för bolagsstyrning fordrar att revisionsutskottet, som är ett utskott till styrelsen, skall utvärdera revisionsinsatsen och biträda valberedningen vid framtagandet av förslag på revisor (SOU 2004:130). Därmed finns det en risk att revisorns oberoende i förhållande till styrelsen påverkas.

4.2.2 Förvaltningsrevision för förtroende

Förtroende utgör en tillgång i vårt ekonomiska system, eftersom det medför att det kan förväntas att lagar och överenskommelser följs. När förtroende uppstår till följd av förväntningar omnämns det socialt kapital. I våra dagar anses socialt kapital vara lika viktigt som realkapital och humankapital. (SOU 2004:47)

Förtroende och socialt kapital har studerats av Fukuyama (1996) som hävdar att omgivningen är beroende av ett ömsesidigt förtroende. Enligt honom bygger förtroende på kulturella och etiska normer. Förtroende innebär ett ständigt utbyte av information, men kan emellertid inte enbart reduceras till informationsutbyte. Fukuyama (1996) förklarar förtroende som de förväntningar individer i en grupp har med anledning av tidigare händelser och accepterade normer. Förtroende ger upphov till socialt kapital, vilket skiljer sig från humankapital då det förmedlas med kulturella mekanismer såsom tradition och historiska vanor. Vidare framhålls det att förtroende inte är en nödvändig komponent i alla grupper, vilket speciellt ekonomer menar kan lösas med kontrakt. I dessa situationer anses dock kontraktet spegla avsaknaden av förtroende. (Fukuyama, 1996)

Åsikterna går brett isär om huruvida kontrakt, lagar, regler och andra institutionella arrangemang är tecken på att det saknas förtroende. Milgram och Roberts menar enligt Heumer (1998) att människans oförmåga att vara ärlig medför att organisationer finner det meningsfullt att upprätta institutionella arrangemang. Shapiro (1987) framhåller att institutionella arrangemang skapar förtroende. Det är endast i de fall som agentproblematiken i sin helhet elimineras som kontraktet snarare är ett substitut för förtroende. När regler, policys eller andra kontraktlösningar enbart reducerar osäkerheten skapas förtroende (Shapiro, 1987). Granovetter (1985) anser emellertid att kontrakt endast utgör substitut för förtroende.

Den splittrade teoribilden är till föga hjälp för att avgöra huruvida det lagstadgade kravet på förvaltningsrevision skulle kunna skapa förtroende.

4.2.2.1 Förväntningar på förvaltningsrevisionen

Aktieägarnas förväntningar på förvaltningsrevisionen kan påverka förtroendet för styrelsen och VD:n på flera sätt. Förtroendet kan påverkas i antingen positiv eller negativ riktning beroende på om förvaltningsrevisionen lever upp till aktieägarnas förväntningar eller inte. Trots att förväntningarna är alltför högt ställda kan förtroende uppstå så länge aktieägarna inte är medvetna om att förväntningarna

inte uppfylls. För att kunna bedöma huruvida förvaltningsrevisionen motsvarar aktieägarnas förväntningar eller inte fordras en undersökning av hur väl förväntningarna uppfylls.

Det brukar framhållas att det finns ett förväntningsgap inom revision. Nilsson (2005) definierar förväntningsgapet som skillnaden mellan vad användarna och revisorerna uppfattar skall ingå i revisionen. Enligt Brenda Porter utgörs förväntningsgapet av skillnaden mellan samhällets förväntningar på revisorn och revisorns prestationer (Dixon, Woodhead & Sohlman, 2006).

Enligt Dixon et al (2006) delar Brenda Porter in förväntningsgapet i ett skälighetsgap och ett prestationsgap. Skälighetsgapet är skillnaden mellan vad samhället förväntar sig att revisorn uppnår och vad som skäligen kan förväntas att revisorn uppnår. Prestationsgapet däremot är skillnaden mellan vad samhället skäligen kan förvänta sig att revisorn uppnår och vad denne verkligen uppnår. Prestationsgapet delas vidare in i otillräcklig standard och otillräcklig prestation. Otillräcklig standard innebär att det finns en skillnad mellan vad samhället skäligen kan förvänta sig och vad som stadgas i regelverket. Otillräcklig prestation å andra sidan betyder att revisorerna inte presterar i enlighet med vad som kan förväntas utifrån regelverket. (Dixon et al, 2006)

Cassel (1996) hävdar att en bakomliggande faktor till förväntningsgapet är att uppdragsgivaren, såsom en aktieägare, oftast inte har en tydlig bild av makt- och rollfördelningen i bolaget. I förlängningen leder detta till att förväntningarna på vad revisorn skall göra blir oklara. En oklar bild av rollfördelningen leder inte sällan till förväntningarna att revisorn, som är ett bolagsorgan, har ett ansvar för bolaget. Ett vanligt missförstånd är att så länge revisorn inte har avgått eller givit en oren revisionsberättelse går verksamheten bra. Det förekommer att revisorn ses som en del av den interna kontrollen, vilket leder till förväntningar på att revisorn skall se till att lagar och regler följs istället för att bedöma hur lagar och regler följs. (Cassel, 1996)

Det är speciellt två områden där förväntningsgapet förmodas vara särskilt stort. Det första är revisionens omfattning när det gäller affärsmässiga beslut och det andra är upptäckten av oegentligheter. Tvärt emot vad många användare av revisionen tror ingår det inte i revisorns uppgifter att bedöma effektiviteten i bolagsledningens affärsmässiga beslut. Inte heller garanterar revisorn att alla oegentligheter upptäcks även om revisionen skall planeras och genomföras på ett sätt så att väsentliga felaktigheter i normalfallet upptäcks. Det svenska kravet på förvaltningsrevision anses skapa oklarhet och därmed bidra till förväntningsgapet inom revision. (SOU 2004:47)

4.2.3 Förvaltningsrevision som historisk kvarleva

Den institutionella teorin bygger på tanken att individer följer de regler som finns i samhället, vilket medför att individer är underordnade institutionella strukturer. Människor befinner sig i ett socialt sammanhang, och deras handlingar bedöms utifrån vad som anses vara goda sociala normer. De handlingar som vidtas måste således vara socialt accepterade. (Nygaard & Bengtsson, 2002)

Selznick (1957) anser att institutionalisering är en process som sker över tiden och som speglar historien, människorna i bolagen samt hur anpassning har skett till den externa miljön. Scott (1987) hävdar att stabilitet över tiden medför institutionalisering, vilket skapar värde. För att uppnå denna stabilitet spelar historien en ytterst viktig roll. Dessutom menar han att institutionalisering utgör en process som skapar en verklighet. Enligt Berger och Luckman (1967) är den sociala ordningen en produkt av mänsklig aktivitet. I deras argumentation stödjer de sig på Mills och Geiger som menar att individer kan uppleva handlingar som meningsfulla trots att de i själva verket enbart har sin grund i rutiner som tas för givna. Dessa rutiner medför nämligen den psykologiska effekten att alternativen för att utföra en uppgift begränsas till ett även om det i realiteten finns mängder av alternativ.

Förvaltningsrevisionen kan med anledning av sin långa historia ha blivit en institution som accepteras för vad den är utan att ifrågasättas.

5 Empiri

I det följande kapitlet presenteras den empiri som erhöles under intervjuerna med institutionella ägare och revisorer. Inledningsvis återges revisorernas beskrivning av förvaltningsrevisionens innehåll, samt de institutionella ägarnas förväntningar på innehållet. Därefter skildras intervjupersonernas åsikter om behovet av förvaltningsrevision, den svenska bolagskodens påverkan på förvaltningsrevisionen, samt förvaltningsrevisionens framtid.

Intervjupersonernas svar har i det följande anonymiserats. Revisorerna har benämnts R1-R4 medan de institutionella ägarna har betecknats Ä1-Ä4. Denna indelning har gjorts för att möjliggöra en urskiljning av vilka åsikter som tillhör utförarna av förvaltningsrevisionen och vilka som tillhör användarna av förvaltningsrevisionen.

5.1 Förvaltningsrevisionens innehåll

För att kunna analysera om förvaltningsrevisionen är i behov av ett förtydligande har det undersökts huruvida de institutionella ägarnas förväntningar överensstämmer med revisorernas uttalanden om förvaltningsrevisionens innehåll.

5.1.2 Revisorer om förvaltningsrevisionens innehåll

Revisorerna gav intryck av att ha svårt att närmare förklara vad som görs vid en förvaltningsrevision. Två av dem, R1 och R2, framhöll självmant att de ibland upplever att förvaltningsrevisionens innehåll är otydligt. R1 gjorde en jämförelse med den kommunala förvaltningsrevisionen, som denne ansåg var mycket tydligare.

R2 och R3 menade att förvaltningsrevisionen utgör grunden för räkenskapsrevisionen och därför är väldigt betydelsefull. Bolagens riskhantering,

kontroller, IT-affärssystem samt bedrägerier hänfördes till förvaltningsrevisionen. Förvaltningsrevisionen ansågs nödvändig för att revisorerna skall få den övergripande förståelse som behövs vid planering av en effektiv revision. I den inledande fasen av revisionen behöver det inte förekomma några detaljerade tester, utan en övergripande förståelse eftersträvas. När denna förståelse har uppnåtts är det vanligaste att både en substansgranskning och en granskning av den interna kontrollen genomförs.

R2 hävdade att förvaltningsrevisionen till största del består av en granskning av intern kontroll, vilket innebär att stickprover på bolagens interna kontroll utförs. R1 och R3 framförde att den interna kontrollen inte alltid blir föremål för granskning. Tester på den interna kontrollen anses nämligen inte befogade när den interna kontrollen är undermålig. I dessa fall förlitar sig revisorn helt och hållet på substansgranskning.

När det gäller den granskning av intern kontroll som görs i förvaltningsrevisionen var det ingen av revisorerna som ansåg att COSO-modellens definition av intern kontroll till fullo motsvaras. Ingen av dem betraktade en bedömning av verksamhetens effektivitet som en del av förvaltningsrevisionen. R2 menade, efter en stunds funderande, att det inte görs någon bedömning av effektiviteten i verksamheten. Det som görs är snarare övergripande kontroller av bolagens flöden, men dessa behandlar exempelvis inte produktionseffektiviteten i rätt bemärkelse. R2 och R3 hävdade att tillförlitligheten i den finansiella rapporteringen ingår i förvaltningsrevisionen, medan R1 och R4 ansåg att det tillhör räkenskapsrevisionen.

Samtliga revisorer påpekade att efterlevnad av lagar och regler ingår i förvaltningsrevisionen. Denna regelgranskning, som R4 valde att uttrycka det, gör Sverige unikt. Revisorerna berättade om granskning av avtal, beslut, policys och månadsrapportering från VD:n. R3 ansåg att regelgranskningen fokuserar på skatter och avgifter som utgör en stor del av dagens förvaltningsrevision. Vad avser COSO-modellens slutliga kategorisering, dvs. att övervakning av tillgångar skall ske så att de inte kan utnyttjas på ett otillbörligt sätt, betraktade tre av revisorerna detta som en del av förvaltningsrevisionen. R2 och R3 poängterade att denna granskning har fått ett enormt fokus de senaste åren. R1 ansåg däremot att det tillhör räkenskapsrevisionen.

Revisorerna hade olika uppfattningar om huruvida en granskning av den interna kontrollen, till den del den avser den finansiella rapporteringen, ingår i förvaltningsrevisionen. R2 och R3 menade att en sådan granskning alltid ingår till den del den avser dataaggregering. De hävdade att det är viktigt att information på lägre nivåer blir riktigt sammanställd för att den slutliga årsredovisningen skall bli

korrekt. Enligt R4 ingår en bedömning av effektiviteten i den interna kontrollen endast då den interna kontrollen är så undermålig att den bidrar till felaktigheter. R1 menade att i de fall som en effektiv revision kräver att den interna kontrollen granskas kan revisorn möjligtvis göra ett uttalande därom. Vidare tillades att ett sådant uttalande inte utgör ett självändamål i förvaltningsrevisionen.

5.1.2 Institutionella ägare om förvaltningsrevisionens innehåll

De institutionella ägarna hade olika förväntningar på vad revisorn skall granska i förvaltningsrevisionen. Samtliga ansåg emellertid att planering och kontroll utgör en viktig del. En av de institutionella ägarna, Ä1, sade sig inte ha några som helst förväntningar på vad revisorn företar under förvaltningsrevisionen. Denne menade, att då det inte finns möjlighet för aktieägare att besitta detaljkunskap om förvaltningsrevisionen, måste de kunna förlita sig på att revisorn efterlever de föreskrifter som FAR SRS ger ut. Samma institutionella ägare uttryckte en tilltro till att regelverket är bra. Ä2 framhöll att revisorn vidtar en behovsanalys för att fastställa om bolagets interna kontroll är lämplig. Ä3 menade att revisorn granskar processer, styrelseprotokoll och beslut utifrån ett väsentlighetskriterium. Ä4 betonade att uppföljning av väsentliga beslut, samt granskning av styrelseprotokoll och efterlevnad av lagar ingår i förvaltningsrevisionen.

De tre institutionella ägare, som besvarade frågorna om förvaltningsrevisionens innehåll, hade samma förväntningar på vilka delar i COSO-modellens definition av intern kontroll som ingår i förvaltningsrevisionen. Samtliga ansåg att tillförlitligheten i den finansiella rapporteringen, efterlevnad av lagar och regler samt att tillgångar inte utnyttjas på ett otillbörligt sätt ingår i förvaltningsrevisionen. De tvekade om huruvida en granskning av verksamhetens effektivitet ingår, men kom slutligen fram till att det troligtvis inte är fallet.

Samma personer underströk att de kände en ovisshet om huruvida en bedömning av effektiviteten i den interna kontrollen, till del den avser den finansiella rapporteringen, ingår i förvaltningsrevisionen. Efter en stunds funderande kom de fram till att en sådan bedömning antagligen inte ingår.

På frågan om en bedömning av affärsmässiga beslut ingår i förvaltningsrevisionen var Ä2 och Ä3 övertygade om att någon sådan bedömning inte görs i förvaltningsrevisionen. De menade att en bedömning av affärsmässiga beslut endast görs om de är uppenbart felaktiga eller inkorrekt dokumenterade. Ä4 menade att revisorn gör en bedömning av de affärsmässiga beslut som är väsentliga. De institutionella ägarna ansåg inte att revisorn ansvarar för att

samtliga oegentligheter upptäcks vid förvaltningsrevisionen, men gav uttryck för att revisionen skall utföras så att goda möjligheter finns att upptäcka oegentligheter.

5.2 Behovet av förvaltningsrevision

För att kunna analysera huruvida förvaltningsrevisionen är en historisk kvarleva eller fyller en verklig funktion har det undersökts om revisorer och institutionella ägare upplever att förvaltningsrevisionen ger kontroll, förtroende eller om den rent utav har någon annan funktion.

5.2.1 Revisorer om behovet av förvaltningsrevision

Revisorerna ansåg att förvaltningsrevisionen enbart har två funktioner. Den ger aktieägarna kontroll över samt förtroende för styrelsen och VD:n. En av revisorerna, R2, uttryckte det som att förvaltningsrevisionen ger aktieägarna kontroll över att styrelsen och VD:n har kontroll över sina uppgifter.

I likhet med förvaltningsrevisionen ansågs uttalandet om ansvarsfrihet i revisionsberättelsen endast ha två funktioner, nämligen kontroll och förtroende. Revisorernas åsikter om huruvida uttalandet om ansvarsfrihet ger aktieägarna kontroll varierade. På en skala graderad från ett till fem återfanns svaren på den övre hälften. R2 tillmätte uttalandet en femma, med motiveringen att det gav aktieägarna trygghet samt möjlighet att klandra revisorn om problem skulle uppstå. R4 tillskrev uttalandet en fyra. Förklaringen som gavs var att uttalandet är något trubbigt eftersom det bygger på väsentlighet och risk, vilket medför att endast de grövsta fallen fångas upp. R1 och R3 gav uttalandet en trea, med motiveringen att endast de allvarligaste fallen får fokus och att uttalandet saknar nyanser. Dessutom menade R3 att förvaltningsrevisionen inte alltid är tillräckligt omfattande, vilket innebär att den många gånger inte ger den åsyftade kontrollen.

Enligt revisorerna är uttalandet om ansvarsfrihet ungefär lika viktigt för att ge förtroende för styrelsen och VD:n som det är för att ge kontroll. R2 tillskrev uttalandet en femma, med förklaringen att det ger aktieägarna trygghet samt möjlighet att klandra revisorn om problem skulle uppstå. R4 gav uttalandet en trea på skalan och hävdade att förtroende är en logisk följd av revisorns kontrollfunktion. R1 tillmätte uttalandet en tvåa, eftersom denne ansåg att det inte har någon större betydelse för aktieägarnas förtroende för styrelsen och VD:n. R3

gav uttalandet en fyra och menade att uttalandet har större betydelse för aktieägarnas förtroende för styrelsen och VD:n än för deras kontroll över styrelsen och VD:n.

På frågan om huruvida det vore möjligt att ersätta uttalandet om ansvarsfrihet med enbart anmärkningar i revisionsberättelsen hade revisorerna liknande åsikter. Alla utom R2, ansåg att det inte vore lämpligt att stryka uttalandet om ansvarsfrihet. Förklaringarna som gavs var att uttalandet ger en indikation på att allt står rätt till i bolaget. De menade att anmärkningar skulle vara alltför kraftlösa. R3 påpekade att uttalandet om ansvarsfrihet är ett psykologiskt fenomen och att ett borttagande av detta skulle möta stort motstånd hos aktieägarna. R2 hävdade, tvärtom de övriga, att anmärkningar skulle kunna ersätta uttalandet om ansvarsfrihet. Denne ifrågasatte vad som var så speciellt med Sverige att ett uttalande behövs när övriga länder i EU klarar sig utan ett sådant. Då uttalandet har funnits länge i Sverige, menade denna revisor att det kommer att bli en pedagogisk uppgift att förklara för aktieägarna att ett system med anmärkningar inte förändrar något i grunden.

5.2.2 Institutionella ägare om behovet av förvaltningsrevision

Samtliga institutionella ägare uppgav att förvaltningsrevisionen ger dem både kontroll över och förtroende för styrelsen och VD:n. Ä3 underströk att förvaltningsrevisionen ger mer kontroll än förtroende. Till skillnad från de övriga ansåg Ä4 att förvaltningsrevisionen endast delvis ger kontroll och förtroende. Denne menade att förvaltningsrevisionens huvudfunktion är att skapa legitimitet. Ingen av de andra institutionella ägarna framhävde att förvaltningsrevisionen tillför något annat än kontroll och förtroende.

På en femgradig skala fick de institutionella ägarna uppskatta vilken betydelse uttalandet om ansvarsfrihet har för att ge dem kontroll över samt förtroende för styrelsen och VD:n. Ä2 tillskrev uttalandet en femma, både vad gäller kontroll och förtroende. Motiveringen var att uttalandet har stor betydelse i vårt samhälle och att det väcker enorm uppmärksamhet om revisorn inte tillstyrker ansvarsfrihet. Ä2 menade att det kunde uppfattas som att det förekommer oegentligheter i bolaget, även om så inte är fallet, om det inte överhuvudtaget görs ett uttalande om ansvarsfrihet i revisionsberättelsen. Ä4 tillskrev uttalandet en femma, både vad gäller kontroll och förtroende. Denne betonade emellertid att det endast har den betydelsen med anledning av dagens regelverk. Uttalandet behöver enligt Ä4 i realiteten inte ha någon större betydelse, eftersom det i utlandet fungerar utan ett uttalande. Ä1 tillskrev uttalandet en fyra, både vad gäller kontroll

och förtroende. Samtidigt gav denne uttryck för att uttalandet om ansvarsfrihet är värdelöst i och med att det är väldigt enahanda. Ä1 menade att uttalandet om ansvarsfrihet har mycket mindre betydelse än den avrapportering av förvaltningsrevisionen som inte görs i revisionsberättelsen. Ä3 sade sig vara skeptisk till uttalandets betydelse. Denne tillskrev uttalandet en trea vad gäller kontroll över styrelsen och VD:n, med förklaringen att det är riktigt illa om revisorn inte tillstyrker ansvarsfrihet. Uttalandet betraktades av Ä3 som en "license to operate". Denne ansåg emellertid att det var negativt att ett tillstyrkande kan göras även om allt inte står rätt till i bolaget. När det gäller uttalandets betydelse för att ge förtroende gav Ä3 det en tvåa. Denne menade att förtroende består av mer än en komponent och att förtroendet för bolaget kan svikta även om revisorn har tillstyrkt ansvarsfrihet för styrelsen och VD:n. Ingen av de institutionella ägarna ansåg att uttalandet om ansvarsfrihet tillför någonting annat än kontroll och förtroende.

På frågan om huruvida det vore möjligt att ersätta uttalandet om ansvarsfrihet med enbart anmärkningar i revisionsberättelsen var de institutionella ägarna av olika åsikter. Både Ä1 och Ä4 påpekade att uttalandet måste finnas eftersom det är sammanlänkat med så många delar i aktiebolagslagen. Ä1 sade också att ett borttagande av uttalandet om ansvarsfrihet skulle vara ett sätt för revisorerna att friskriva sig från ansvar. Ä2 ville behålla uttalandet och menade att det är bra som det är. Ä3 var inte helt främmande för att ersätta uttalandet om ansvarsfrihet med enbart anmärkningar. Denne betonade att en förutsättning för att det skulle fungera är att det finns en tydlighet i anmärkningarna samt att de kommuniceras på ett transparent sätt.

5.3 Den svenska bolagskodens påverkan på förvaltningsrevisionen

För att kunna analysera huruvida Svensk kod för bolagsstyrning påverkar förvaltningsrevisionen har det undersökts vilka effekter revisorer och institutionella ägare upplever att revisionsutskottet och rapporten om intern kontroll har på förvaltningsrevisionens funktion.

5.3.1 Revisorer om den svenska bolagskodens påverkan på förvaltningsrevisionen

Revisorerna upplevde inte att de utvärderas av revisionsutskottet. De menade att revisionsutskotten har en positiv påverkan på förvaltningsrevisionen, eftersom revisorerna får möjlighet att föra en djupare diskussion om förvaltningen med vissa styrelseledamöter. Revisorerna ansåg att de endast utvärderas i samband med att uppdraget löper ut och omval av revisor skall ske. Samtliga betonade att revisionsutskottet inte heller vid detta tillfälle gör någon detaljerad granskning av revisionsinsatsen, eftersom det är valberedningens uppgift att föreslå ny revisor. Revisionsutskottet fungerar enbart som en informationskälla. R4 framhöll att konstruktionen kan te sig något underlig, men var övertygad om att revisionsutskottet i praktiken inte har någon negativ påverkan på förvaltningsrevisionen.

Revisorerna ansåg inte att rapporten om intern kontroll i dagsläget fyller någon större funktion. De menade att den inte ger den transparens till aktieägarna som från början var avsikten. Enligt deras mening har rapporterna blivit urvattnade, eftersom de är väldigt likartade. R3 hävdade att det förekommer en trend av ”copy and paste”. R1 ansåg att den enda fördelen med rapporten är att den ger en bild av hur den interna kontrollen är organiserad. Samma revisor hävdade att den utformning rapporten om intern kontroll har idag, medför att den inte tillför något utöver vad som står i aktiebolagslagen. R4 betonade att rapporten om intern kontroll skulle skapa mer transparens om de ursprungliga kraven på rapporten återinfördes, dvs. att den skulle revisorsgranskas samt innehålla en bedömning av styrelsen om effektiviteten i den interna kontrollen.

Revisorerna ansåg att förvaltningsrevisionen är mer betydelsefull, än rapporten om intern kontroll, vad gäller att ge kontroll över och förtroende för styrelsen och VD:n. R2 och R4 menade att detta berodde på att rapporten om intern kontroll endast ger en beskrivande bild. Den ger därför, enligt deras mening, varken kontroll eller förtroende. R1 framhöll att rapporten om intern kontroll ger lika lite kontroll och förtroende som uttalandet om ansvarsfrihet. R3 menade att rapporten om intern kontroll skulle kunna ersätta förvaltningsrevisionen, och till och med vara bättre än förvaltningsrevisionen, om det ställdes högre krav på rapporten och den dessutom blev föremål för revisorsgranskning.

R3 ansåg först att den granskning av bolagets interna kontroll, som sker i förvaltningsrevisionen, skulle fylla en funktion även om rapporten om intern kontroll blev föremål för revisorsgranskning. Detta då en viss tveksamhet förelåg om huruvida vissa förvaltningsområden såsom granskning av bolagets

riskhantering och efterlevnad av lagar och regler kommer till uttryck i rapporten om intern kontroll. Efter en stunds eftertanke ändrade sig R3 och hävdade att dessa områden indirekt fångas upp om revisorn granskar rapporten om intern kontroll. R4 menade att förvaltningsrevisionen är bredare än rapporten om intern kontroll. R2 hävdade att om rapporten om intern kontroll granskas blir det samma sak som förvaltningsrevisionen. R1 ansåg inte att det skulle vara kostnadseffektivt att revisorsgranska rapporten om intern kontroll och därför skulle rapporten inte heller kunna ersätta förvaltningsrevisionen.

5.3.2 Institutionella ägare om den svenska bolagskodens påverkan på förvaltningsrevisionen

Tre av fyra institutionella ägare var främmande för att förekomsten av revisionsutskott skulle ha en påverkan på förvaltningsrevisionen. De menade att det är positivt att styrelsen, via revisionsutskottet, har fått ytterligare resurser. Ä2 och Ä3 framhöll att det i teorin kan framstå som att revisorerna inte är oberoende i förhållande till styrelsen men att det inte är fallet i praktiken. Ä4 ansåg emellertid att det inte kan uteslutas att det finns en risk för att revisorns oberoende vid förvaltningsrevisionen påverkas av revisionsutskottet.

Ä2 och Ä4 ansåg att den rapport om intern kontroll som upprättas enligt Svensk kod för bolagsstyrning ger viss transparens, eftersom den förmedlar en bild av hur bolagens interna kontroll är organiserad. Ä1 och Ä3 menade att det varierar från bolag till bolag hur mycket transparens rapporten om intern kontroll ger. Enligt dem lyckas några bolag skapa transparens. Det hävdades emellertid att de allra flesta bolag följer en standardmodell, vilket inte ansågs ge någon transparens.

De institutionella ägarna ansåg att rapporten om intern kontroll inte är lika betydelsefull som förvaltningsrevisionen, vad gäller att ge kontroll över styrelsen och VD:n. Deras motivering var att en revisorsgranskning måste göras om rapporten skall fylla en kontrollfunktion. De betonade dock att en sådan granskning kunde bli besvärlig, eftersom det inte finns ett utprövat regelverk såsom för förvaltningsrevisionen.

De institutionella ägarna hade olika åsikter om huruvida rapporten om intern kontroll var lika betydelsefull som förvaltningsrevisionen, vad gäller att ge förtroende för styrelsen och VD:n. Ä3 menade att rapporten om intern kontroll inte kan ge förtroende eftersom den inte revisorsgranskas. Ä4 hävdade att förvaltningsrevisionen ger mer förtroende, eftersom den utgör ett lagstadgat krav. De övriga två, Ä1 och Ä2, påpekade att rapporten om intern kontroll i viss mån

skapar förtroende. Ä2 menade emellertid att rapporten om intern kontroll inte kan ge förtroende av samma dignitet som förvaltningsrevisionen. Ä1 däremot ansåg att rapporten om intern kontroll ger lika mycket förtroende som förvaltningsrevisionen.

Ä1 och Ä2 ansåg att den granskning av bolagets interna kontroll som görs i förvaltningsrevisionen skulle fylla en funktion även om rapporten om intern kontroll blev föremål för revisorsgranskning. De menade att förvaltningsrevisionen är viktig för aktieägarna och att den inte kan ersättas av rapporten om intern kontroll. Ä3 var emellertid av den åsikten att det vore att utföra ”samma arbete” två gånger. Denne menade att en sammanslagning av förvaltningsrevisionen och revisorsgranskningen av rapporten om intern kontroll i sådana fall vore önskvärd. Ä4 var tveksam till om den granskning av bolagets interna kontroll, som görs i förvaltningsrevisionen, skulle fylla någon funktion om rapporten om intern kontroll granskades av en revisor. Denne hävdade att det helt och hållet beror på vad som ingår i förvaltningsrevisionen respektive rapporten om intern kontroll.

5.4 Förvaltningsrevisionens framtid

För att kunna analysera hur Sverige bör förändra förvaltningsrevisionen, för att bidra till harmoniseringen inom EU, har det undersökts vilka inställningar revisorer och institutionella ägare har till förvaltningsrevisionens framtid.

5.4.1 Revisorer om förvaltningsrevisionens framtid

Revisorerna önskade se två olika utvecklingslinjer för förvaltningsrevisionen. R2 och R4 ville att förvaltningsrevisionen skall bli föremål för en utvidgning. R4 efterfrågade fler ”mjuka” områden, såsom miljöredovisning och jämställdhetsredovisning. R2 önskade att granskningen av IT-affärssystem skall bli en mer naturlig del av förvaltningsrevisionen, eftersom dessa system utgör en del av den interna kontrollen. De två andra revisorerna, R1 och R3, ville att förvaltningsrevisionen skall inskränkas, eftersom de var oroliga för att den i dagsläget inte motsvarar aktieägarnas förväntningar. R3 menade att aktieägarna tolkar in väl mycket i förvaltningsrevisionen och därmed förlitar sig mer på den än vad som är lämpligt. Samma revisor uttryckte att det eventuellt skulle vara bättre att stryka förvaltningsrevisionen från revisionsberättelsen, med tanke på hur lite revisorn gör i förhållande till vad aktieägarna förväntar sig. R1 ansåg att det ur

ett internationellt perspektiv vore bättre om svenska revisorer fokuserar på den finansiella rapporteringen. Enligt R3 ger uttalandet om ansvarsfrihet upphov till orimliga förväntningar, eftersom det får styrelsen att framstå som ”fläckfri”.

På frågan om Sverige bör stryka kravet på förvaltningsrevision i aktiebolagslagen och istället låta förvaltningsrevisionen bli en del av självregleringen på bolagsstyrningsområdet var svaren vitt skilda. R2 menade att kravet på förvaltningsrevision kan strykas utan att ersättas av självreglering. Denne ansåg nämligen att förvaltningsrevisionen ryms inom de internationella revisionsstandarderna. R3 och R4, hävdade att det i dagsläget inte finns någon möjlighet att låta förvaltningsrevisionen bli en del av självregleringen på bolagsstyrningsområdet, eftersom koden inte fungerar tillfredsställande. R3 betonade dock att om Svensk kod för bolagsstyrning blir striktare hade det varit ett alternativ. R1, som var angelägen om att bibehålla uttalandet om ansvarsfrihet, menade att det vore lämpligare att Svensk kod för bolagsstyrning blir en del av förvaltningsrevisionen än tvärtom. Denne revisor var emellertid inte främmande för att låta förvaltningsrevisionen ingå som en del av självregleringen på bolagsstyrningsområdet.

Revisorerna hade olika inställningar till huruvida Sverige bör stryka kravet i aktiebolagslagen på att revisorn måste göra ett uttalande om ansvarsfrihet i revisionsberättelsen. R4 ansåg inte att uttalandet bör styrkas och menade att andra länder i EU vill ha mer förvaltningsrevision. R1 hävdade att uttalandet kan behållas, men att dess formulering bör bli föremål för en översyn. R3 menade att förvaltningsrevisionen kommer att förbli densamma oavsett om ett uttalande om ansvarsfrihet görs eller inte. Denna revisor påpekade att uttalandet har skapat en del problem det senaste året. Aktieägare från USA har nämligen inte förstått innebörden i revisorns uttalande om ansvarsfrihet och har därmed röstat nej till ansvarsfrihet, för styrelsen och VD:n, på de svenska bolagsstämmorna. R3 hävdade att det har blivit en kutym att amerikanerna röstar nej, trots att det inte finns något att anmärka på. Enligt R2 ger uttalandet om ansvarsfrihet upphov till problem, eftersom många utlänningar sitter med i de svenska styrelserna. R2 ansåg därför att det hade varit betydligt enklare om det inte hade gjorts något uttalande om ansvarsfrihet i revisionsberättelsen. Återigen påpekade R2 att det blir en pedagogisk uppgift att bevisa för aktieägarna att samma information kan erhållas utan uttalandet om ansvarsfrihet.

På frågan om huruvida Sverige bör argumentera för att bibehålla förvaltningsrevisionen, om EU i framtiden skulle ställa mer långtgående krav på harmonisering, var R4 den ende av revisorerna som ville behålla det lagstadgade kravet på förvaltningsrevision. R4 önskade att fler områden skulle ingå i förvaltningsrevisionen och menade att det vore ofördelaktigt för Sverige att stryka

kravet på förvaltningsrevision. De tre andra revisorerna ansåg att det bästa för Sverige vore att anpassa sig till EU. R3 betonade att ett eget regelverk vore att gå i motvind. R1 menade att det mest fördelaktiga ur ett internationellt perspektiv vore att anpassa sig, eftersom det är alltför komplicerat för investerare att förstå innebörden i varje lands särregler. R1 ansåg dessutom att EU borde försöka komma fram till en gemensam lösning på bolagsstyrningsområdet. Denna revisor menade att om EU utvecklar en kod skulle förvaltningsrevisionen kunna ingå i den. R2 betonade att Sverige inte är unikt i jämförelse med andra länder i EU, varför det inte finns någon anledning att ha särregler.

Samtliga revisorer upplevde att det var svårt att ge förslag på hur en anpassning till övriga länder i EU skulle kunna ske utan att Sverige måste göra avkall på förvaltningsrevisionens funktion. R4 var emot en anpassning och ansåg att Sverige bör bibehålla kravet på förvaltningsrevision. De övriga tre revisorerna gav olika förslag på hur en anpassning skulle kunna ske. R2 ansåg att kravet i aktiebolagslagen kan strykas utan att ersättas av självreglering, eftersom revisionen inte skulle påverkas i någon större utsträckning. R3 trodde att det skulle gå utmärkt att låta förvaltningsrevisionen bli en del av den svenska självregleringen på bolagsstyrningsområdet, exempelvis genom en bolagskod. Denne menade att en förutsättning för att det skulle vara möjligt är att koden är striktare än idag. R1 hävdade att en lösning på problemet skulle vara att förändra förvaltningsrevisionens avrapportering.

5.4.2 Institutionella ägare om förvaltningsrevisionens framtid

De institutionella ägarna hade vissa svårigheter att besvara de frågor som behandlade förvaltningsrevisionens framtid. Ä3 kände att det var besvärligt att ta ställning och valde därför att inte uttala sig.

Samtliga institutionella ägare saknade, mer eller mindre, åsikter om huruvida förvaltningsrevisionen är tillräcklig eller bör utvidgas. Endast Ä2 meddelade att förvaltningsrevisionen är alltför omfattande, speciellt idag när det finns andra regler om intern kontroll. Ä4 ansåg att det var svårt att uttala sig om hur förvaltningsrevisionen bör utvecklas, men menade att den är i behov av ett förtydligande.

Ingen av de institutionella ägarna ansåg att kravet på förvaltningsrevision bör strykas från aktiebolagslagen och istället låta förvaltningsrevisionen bli en del av självregleringen på bolagsstyrningsområdet. De var även tveksamma till om det skulle gå att stryka kravet i aktiebolagslagen på att revisorn skall göra ett

uttalande om ansvarsfrihet i revisionsberättelsen. Ä4 var den ende av de institutionella ägarna som var medveten om att det i övriga länder i EU inte görs ett uttalande om ansvarsfrihet i revisionsberättelsen. Denne ansåg att ett borttagande av uttalandet är önskvärt eftersom det har gett upphov till missförstånd hos utländska investerare. Två av de institutionella ägarna påpekade att de tycker att uttalandet är bra och de inte finns någon anledning att ta bort det. Ä2 underströk att det inte går att plocka bort uttalandet om ansvarsfrihet, men motiverade inte varför.

Samtliga institutionella ägare var fundersamma till om Sverige bör argumentera för att bibehålla förvaltningsrevisionen om EU i framtiden skulle ställa mer långtgående krav på harmonisering. Ä2 hade ingen uppfattning om hur det ser ut i övriga länder i EU, men påpekade att det svenska systemet är bra. Ä1 och Ä4 framförde att Sverige måste fundera över hur en anpassning skall kunna ske, eftersom vårt land endast utgör en liten del av den globala marknaden. Båda betonade att inga förändringar får genomföras förrän det står klart att de är till fördel för aktieägarna.

De institutionella ägarna hade ingen uppfattning om hur Sverige skulle kunna anpassa sig till övriga länder i EU utan att göra avkall på förvaltningsrevisionens funktion.

6 Analys

I kapitlet analyseras den empiri som erhöles genom intervjuer med revisorer och institutionella ägare. Kapitlet är liksom det föregående indelat i fyra avsnitt, nämligen förvaltningsrevisionens innehåll, behovet av förvaltningsrevision, den svenska bolagskodens påverkan på förvaltningsrevisionen samt förvaltningsrevisionens framtid.

6.1 Förvaltningsrevisionens innehåll

Gränserna för var förvaltningsrevisionen börjar och slutar framstår som diffusa, eftersom revisorerna inte var eniga om huruvida två av de fyra punkterna i COSO-modellen tillhör förvaltningsrevisionen eller räkenskapsrevisionen. Tillförlitligheten i den finansiella rapporteringen och övervakningen av tillgångar så att de inte utnyttjas på ett otillbörligt sätt hänfördes av vissa till räkenskapsrevisionen, medan andra räknade dem till förvaltningsrevisionen. En förklaring till att revisorerna drar gränserna mellan förvaltningsrevision och räkenskapsrevision olika kan vara att de ser revisionen som en helhet och att en uppdelning därför blir konstlad. Då två av revisorerna framhöll att förvaltningsrevisionen är otydlig även för dem kan det inte uteslutas att revisorerna inte är helt klara över vad som ingår i förvaltningsrevisionen.

Vad gäller effektiviteten i den interna kontrollen, till den del den avser den finansiella rapporteringen, var revisorerna inte helt överens om till vilken grad en granskning av denna ingår i förvaltningsrevisionen. Samtliga revisorer menade att en sådan bedömning antingen kan ingå till viss del eller skall ingå, medan ingen av de institutionella ägarna trodde att en sådan bedömning tillhör revisorns uppgifter. I detta fall kan det således förekomma att revisorerna överträffar de institutionella ägarnas förväntningar. De revisorer som ansåg att en sådan bedömning skall ingå, var samma som menade att tillförlitligheten i den finansiella rapporteringen ingår i förvaltningsrevisionen. Än en gång kan en förklaring till de olika gränsdragningarna vara att gränserna för

förvaltningsrevisionen är diffusa, eller att revisorerna upplever indelningen mellan förvaltningsrevision och räkenskapsrevision som konstlad.

Ett allmänt intryck från intervjuerna är att det finns en stor okunskap hos de institutionella ägarna om förvaltningsrevisionens innehåll. De institutionella ägarna hade svårt att uttrycka sina förväntningar på förvaltningsrevisionen. Det tog lång tid för dem att formulera svaren och när de väl svarade kunde en viss tveksamhet uttydas. En av de institutionella ägarna var tveksam så till den grad att denne kände att det var bättre att inte överhuvudtaget besvara de frågor som berörde förvaltningsrevisionens innehåll. Denne institutionella ägare verkade ha en oklar bild av vilket ansvar som är ålagt revisorn. Upprepade gånger talades det om en rädsla för att en förändring av förvaltningsrevisionen skulle innebära att revisorn friskriver sig från ansvar. Detta överensstämmer med Cassels teori (1996) om att en oklar bild av rollfördelningen i ett bolag leder till otydliga förväntningar.

De institutionella ägarna framhöll stora förhoppningar om att oegentligheter upptäcks, vilket tyder på att de har höga förväntningar på vad revisorn skall uppnå genom förvaltningsrevisionen. Revisorerna själva underströk däremot att förvaltningsrevisionen inte är särskilt omfattande. Det verkar således som att de institutionella ägarna i allmänhet tror att revisorerna lägger ner mer tid och arbete på att utföra förvaltningsrevisionen än revisorerna själva gav uttryck för. Förmodligen lägger revisorerna emellertid ner mycket tid på att upptäcka oegentligheter, men de ser det inte som förvaltningsrevision.

En institutionell ägare uttryckte en förväntan på att revisorn bedömer lämpligheten i den interna kontrollen. Enligt revisorerna är det emellertid inte säkert att en granskning av den interna kontrollen görs överhuvudtaget i förvaltningsrevisionen. Det förekommer vad Brenda Porter i sin modell av förväntningsgapet kallar ett skälighetsgap (Dixon et al, 2006). Denne institutionella ägare har således större förväntningar på revisorn än vad som skäligen kan förväntas utföras i förvaltningsrevisionen.

Det faktum att en av de institutionella ägarna förväntade sig att revisorn skulle göra en bedömning av affärsmässiga beslut som är väsentliga tyder också på att det förekommer ett skälighetsgap inom förvaltningsrevisionen.

Den av de institutionella ägarna som var ovillig att besvara frågorna om förvaltningsrevisionens innehåll uttryckte en stor tilltro till regelverket för förvaltningsrevision, trots att denne sade sig sakna kunskap om regelverkets innehåll. Inom den institutionella teorin är organisationer underordnade de

institutionella strukturer som finns i samhället, vilket kan vara en förklaring till att regelverket inte ifrågasätts utan accepteras som det är.

6.2 Behovet av förvaltningsrevision

Både revisorer och institutionella ägare ansåg att förvaltningsrevisionen utgör ett kontrollverktyg, vilket är i enlighet med agent- och principalteorin som säger att revisorn är ett övervakningsorgan. Ingen oro uttrycktes för att revisorn skulle se för mycket till styrelsens och VD:ns intressen, vilket tyder på att tilltron till revisorn som övervakare är hög. De institutionella ägarnas åsikt var att förvaltningsrevisionen ger förtroende för styrelsen och VD:n. En förklaring till detta kan vara att förvaltningsrevisionen, genom avrapporteringen, tillför dem information. Detta överensstämmer med det Fukuyama (1996) säger om att förtroende till stor del bygger på informationsutbyte. Samtidigt stöder det den filosofi som Shapiro (1987) framhåller om att förekomsten av ett kontrakt, som revisorn kan anses utgöra, kan skapa förtroende. Det faktum att en av de institutionella ägarna ansåg att förvaltningsrevisionen bidrar mer till legitimitet, än till kontroll och förtroende, visar att förvaltningsrevisionen är en handling som måste företas för att en organisation skall bli socialt accepterad.

Samtliga institutionella ägare tillskrev uttalandet om ansvarsfrihet ett högt värde som kontrollverktyg. Deras motiveringar var att uttalandet har stor betydelse i vårt samhälle, att det är viktigt eftersom det grundar sig på dagens regelverk samt att det ger legitimitet. Utifrån dessa motiveringar framstår det emellertid inte som att uttalandet om ansvarsfrihet ger kontroll. Majoriteten av de institutionella ägarna ansåg att uttalandet om ansvarsfrihet var lika betydelsefullt för att skapa förtroende för styrelsen och VD:n som för att kontrollera dessa. Samma motiveringar gavs som på frågan om uttalandet ger kontroll. Motiveringarna stämmer emellertid bättre överens med förtroendefunktionen än kontrollfunktionen. Enligt Fukuyama (1996) bygger förtroende på de förväntningar en grupp individer har med anledning av tidigare händelser. I det här fallet har de institutionella ägarna förväntningar på förvaltningsrevisionen, i och med att den länge har varit en del av deras verklighet, vilket skapar förtroende. Scott (1987) ger uttryck för att stabilitet över tiden medför institutionalisering, vilket kan tolkas som att uttalandet om ansvarsfrihet har funnits så länge i Sverige att det har blivit institutionaliserat. Enligt Scott (1987) skapar stabilitet värde, vilket i det här fallet kan jämföras med det förtroende som uppstår för styrelsen och VD:n med anledning av förvaltningsrevisionen.

Revisorerna tillskrev uttalandet om ansvarsfrihet lika höga poäng som de institutionella ägarna vad gäller dess betydelse för att ge kontroll. Deras motiveringar var att uttalandet ger stor trygghet samt möjlighet för aktieägarna att klandra revisorn. I och med att revisorn genom uttalandet om ansvarsfrihet sätter "sin stämpel" på att förvaltningen är godkänd, är det oerhört viktigt att denne vid eventuella problem kan visa att en fullgod revision har genomförts. Uttalandets kontrollfunktion kan ses som en följd av dessa krav på revisorn. Trots höga poäng framhöll revisorerna att uttalandet inte är tillräckligt nyanserat och att det endast berör de grövsta fallen. Dessa motiveringar tyder, precis som de institutionella ägarnas motiveringar, på att uttalandet om ansvarsfrihet inte i första hand utgör ett kontrollverktyg. Det verkar snarare vara så att uttalandet om ansvarsfrihet accepteras för vad det är, trots att den inte fungerar oklanderligt, eftersom det anses ge trygghet. Majoriteten av revisorerna ansåg att uttalandet om ansvarsfrihet är betydelsefullt för att ge förtroende. En av revisorerna uttryckte att förtroendet är en logisk följd av att revisorn är kontrollant. Detta kan tolkas utifrån Shapiros teori (1987) om att ett kontraktsförhållande kan skapa förtroende. En av revisorerna ansåg emellertid att revisorns uttalande är oviktigt vad gäller att ge förtroende för styrelsen och VD:n. Detta stöds av Granovetter (1985) som menar att institutionella arrangemang, såsom revisorn, utgör ett substitut för förtroende snarare än något som skapar förtroende.

Det tycks finnas ett stort motstånd både från revisorer och institutionella ägare till att ersätta uttalandet om ansvarsfrihet med enbart anmärkningar i revisionsberättelsen. De tre institutionella ägare som var motståndare till ett borttagande av uttalandet ansåg att det är bra som det är samt att uttalandet måste behållas på grund av dess sammanlänkning med aktiebolagslagen. Det är intressant att till och med den institutionella ägare som fann uttalandet värdelöst var negativ till att stryka det och ersätta det med anmärkningar. Detta tyder på att uttalandet om ansvarsfrihet accepteras för vad det är, utan att ifrågasättas. Majoriteten av revisorerna var negativa till att stryka uttalandet om ansvarsfrihet och ersätta det med enbart anmärkningar. Den av revisorerna som var positiv till att stryka uttalandet menade att det skulle innebära en pedagogisk uppgift att förklara för aktieägarna att anmärkningar kan fylla samma funktion som uttalandet om ansvarsfrihet. Uttalandet om ansvarsfrihet förefaller vara en institution som är djupt förankrad hos de institutionella ägarna. Det faktum att en av de institutionella ägarna var öppen för att ersätta uttalandet om ansvarsfrihet med enbart anmärkningar, tyder emellertid på att det inte är en omöjlig uppgift att övertyga aktieägarna om det positiva med att stryka uttalandet.

6.3 Den svenska bolagskodens påverkan på förvaltningsrevisionen

Svensk kod för bolagsstyrning fordrar att bolagen skall ha ett revisionsutskott, vars uppgift bland annat är att utvärdera revisionsinsatsen. Denna utvärdering skulle kunna påverka revisorns oberoende vid förvaltningsrevisionen, eftersom revisionsutskotten består av styrelseledamöter. Om en tolkning görs enligt Flints teori (1988) skulle förvaltningsrevisionens tillförlitlighet och auktoritet försvagas av att revisorn inte är oberoende i förhållande till det bolagsorgan denne skall granska, dvs. styrelsen. Majoriteten av intervjupersonerna upplevde emellertid inte att revisorns oberoende vid förvaltningsrevisionen påverkas av att revisionsutskottet utvärderar revisorns insats. Med tanke på att frågan kan vara känslig för revisorerna som professionell yrkesgrupp kunde det emellertid inte förväntas att de skulle medge om deras oberoende påverkas.

En förklaring till att revisorerna uppgav att deras oberoende inte hotas kan vara att oberoendet består av två delar, nämligen ett synligt och ett faktiskt oberoende. Möjligtvis kan det vara så att revisorerna upplever att det faktiska oberoendet har ökat med den nya regeln om revisionsutskott, eftersom de därmed har fått större distans till VD:n. Det är nämligen tänkbart att revisorerna anser granskningen av VD:n vara mer betydelsefull än granskningen av styrelsen, eftersom VD:n sysslar med den operativa verksamheten. Det faktum att en av de institutionella ägarna menade att det inte är otänkbart att revisorns oberoende påverkas av att denne utvärderas av ett revisionsutskott visar att det inte kan uteslutas att det finns ett hot mot det synliga oberoendet. En förklaring till att de övriga institutionella ägarna inte ansåg att revisorns oberoende hotas kan vara att de, precis som revisorerna, upplever att oberoendet i sin helhet har förbättrats genom införandet av revisionsutskott.

Om revisorerna inte i praktiken är oberoende, utan enbart säger det för att upprätthålla bilden av en stark profession, skulle det innebära att förvaltningsrevisionen blir mindre lämplig för att kontrollera styrelsen. Anledningen är att revisorns funktion som övervakare faller enligt agent- och principalteorin. Om revisorn däremot är oberoende i praktiken, men det ändå inte förefaller så inför aktieägarna, är det förtroendefunktionen som fallerar.

I Svensk kod för bolagsstyrning fordras det att styrelsen upprättar en rapport om den interna kontrollen. I och med att en stor del av förvaltningsrevisionen utgörs av en granskning av bolagens interna kontroll fann vi det relevant att se om rapporten om intern kontroll skulle kunna fungera som avrapportering av förvaltningsrevisionen. Ingen av revisorerna ansåg att rapporten om intern

kontroll i dagsläget är lika betydelsefull som förvaltningsrevisionen för att ge aktieägarna kontroll över styrelsen och VD:n. En motivering av flera som gavs, till att rapporten om intern kontroll är av mindre betydelse, var att den inte är föremål för revisorsgranskning. Detta tyder på att de institutionella ägarna tycker att revisorn fyller en viktig funktion som övervakare. I och med att rapporten om intern kontroll inte granskas av en revisor erhålls inte den verifiering av information som Khalil och Lawarée (1995) talar om. Problematiken i agent- och principalteorin, dvs. informationsasymmetrin och agentens egenintresse, blir därmed påtaglig. I och med att rapporten om intern kontroll inte revisorsgranskas upplevs en överhängande risk för att den information som lämnas snarare syftar till att framställa styrelsen och bolagsledningen i god dager än att förmedla en riktig bild till aktieägarna. Detta är i enlighet med det Milgram & Roberts hävdar om att människans oärlighet gör det önskvärt att upprätta institutionella arrangemang (Heumer, 1998). Detta kan förklara varför de institutionella ägarna eller revisorerna upplevde att rapporten om intern kontroll inte skapar transparens.

Revisorerna tyckte inte att aktieägare fick ökat förtroende för styrelsen och VD:n av att en rapport om intern kontroll upprättas. Däremot ansåg majoriteten av de institutionella ägarna att rapporten skapar förtroende, även om de var oense om till vilken grad. Anledningen till att de institutionella ägarna upplevde att rapporten skapar förtroende kan vara att de känner att de erhåller mer information än de har gjort tidigare. Fukuyama (1996) menar nämligen att förtroende till stor del bygger på informationsutbyte. En förklaring till att revisorerna inte trodde att rapporten om intern kontroll skapar förtroende kan vara att de anser att den information som ges är knapphändig, dvs. att informationsutbytet inte är tillräckligt stort för att bidra till förtroende. En av de institutionella ägarna ansåg emellertid, precis som revisorerna, att rapporten om intern kontroll inte kan skapa förtroende eftersom den inte granskas av en revisor. Detta överensstämmer med Shapiros teori (1987) om att institutionella arrangemang, såsom en revisor, kan vara betydelsefulla för att skapa förtroende. Ytterligare en anledning till att rapporten om intern kontroll inte upplevs ge förtroende kan vara att det har varit för många turer runt den. Det faktum att det till en början ställdes väldigt långtgående krav på rapporten om intern kontroll som sedan efterhand reducerades av Kollegiet kan ha medfört att förtroendet för rapporten har urvattnats.

En återkommande kommentar från intervjupersonerna var att det inte finns något utprövat regelverk för att utföra en granskning av rapporten om intern kontroll. De gjorde jämförelser med förvaltningsrevisionen, som de ansåg hade ett väl fungerande regelverk med klara riktlinjer för granskning. Detta framstår som ytterst intressant med tanke på att revisorerna själva upplevde det svårt att förklara vad som ryms i förvaltningsrevisionen. En anledning till att intervjupersonerna

känner att det är närmare till hands att ifrågasätta rapporten om intern kontroll än förvaltningsrevisionen kan vara att den förra inte har samma långa historia och därför ännu inte har institutionaliserats.

På frågan om den granskning av den interna kontrollen som görs i förvaltningsrevisionen fortfarande skulle fylla en funktion om styrelsens rapport om intern kontroll blev föremål för revisorsgranskning var svaren skiftande. Det faktum att det fanns olika uppfattningar inte bara mellan revisorer och institutionella ägare, utan även inom respektive grupp, visar att gränserna för förvaltningsrevisionen är allt annat än tydliga.

6.4 Förvaltningsrevisionens framtid

De institutionella ägarna hade svårt att uttala sig om huruvida förvaltningsrevisionen är i behov av en utvidgning eller en inskränkning. En förklaring kan vara att de inte hade klart för sig var gränserna för förvaltningsrevisionen går och därmed inte kunde veta hur den bör förändras. Ytterligare en anledning kan vara att intresset för förvaltningsrevisionen är svagt, eftersom det inte är de institutionella ägarna som utför förvaltningsrevisionen. Det framstår som att ansvaret för förvaltningsrevisionens innehåll läggs över på revisorerna.

Två av revisorerna önskade att förvaltningsrevisionen skulle inskränkas, eftersom aktieägare har alltför höga förväntningar på innehållet i förvaltningsrevisionen. En inskränkning av förvaltningsrevisionen skulle innebära ett närmande mot det angloamerikanska bolagsstyrningssystemet. De två andra revisorerna förespråkade en utvidgning av förvaltningsrevisionen. En av de senare ansåg att en granskning av IT-affärssystem ingår i förvaltningsrevisionen, men att det borde förtydligas att en sådan granskning ingår. En utvidgning av förvaltningsrevisionen skulle innebära att den får en stärkt ställning i det svenska systemet för bolagsstyrning.

När det gäller frågan om Sverige bör stryka kravet på förvaltningsrevision i aktiebolagslagen och istället låta förvaltningsrevisionen bli en del av självregleringen på bolagsstyrningsområdet var samtliga av de institutionella ägarna negativa, medan ingen av revisorerna helt motsatte sig en sådan förändring. Majoriteten av revisorerna menade att det i framtiden finns en möjlighet att föra över förvaltningsrevisionen i Svensk kod för bolagsstyrning. I dagsläget anser emellertid revisorerna att koden inte fungerar tillfredsställande, eftersom den inte är tillräckligt strikt. Detta tyder på att det inte anses ogörligt att

så småningom låta förvaltningsrevisionen ingå i det svenska bolagsstyrningssystemet genom en bolagskod.

En av revisorerna ansåg att kravet på förvaltningsrevision kan strykas helt och hållet utan att ersättas med självreglering, eftersom förvaltningsrevisionen redan ingår i de internationella revisionsstandarderna. Denne menade antagligen att dagens förvaltningsrevision inte är mer långtgående än de regler i ISA som behandlar intern kontroll. Detta kan tolkas som att de regler om förvaltningsrevision som finns idag inte kan kombineras med ISA.

Två av de institutionella ägarna hävdade att uttalandet om ansvarsfrihet är bra och att det inte bör strykas ur aktiebolagslagen. En av dem betonade att det inte går att stryka uttalandet. Ingen av dem kunde emellertid ge en närmare förklaring till denna uppfattning. En av revisorerna menade att det finns en önskan hos övriga länder i EU att ha mer förvaltningsrevision. Denne revisor förespråkade således en anpassning till det svenska systemet, trots sin tidigare kommentar om att uttalandet om ansvarsfrihet endast fångar de grövsta fallen. Svårigheten att se svagheterna i det egna systemet är i linje med det som Mills och Geiger säger om att handlingar kan framstå som meningsfulla trots att de i realiteten endast förutsätts vara meningsfulla på grund av att de är rutin (Berger & Luckman, 1967). De rutiner som har uppstått runt förvaltningsrevisionen har medfört att detta alternativ ses som den enda lösningen, trots att det kan finnas flera tänkbara alternativ.

Två av revisorerna såg en möjlighet att stryka uttalandet om ansvarsfrihet. En av dessa påstod att det inte skulle göra någon skillnad för förvaltningsrevisionen om uttalandet ströks. Den andra menade att det skulle bli en pedagogisk uppgift att förklara för aktieägarna att förvaltningsrevisionen fyller samma funktion även utan uttalandet. Deras kommentarer innehåller tecken på att uttalandet om ansvarsfrihet inte fyller en funktion. Det framstår mer eller mindre som att revisorerna gör uttalandet på rutin, utan att reflektera över om ett sådant uttalande i realiteten behövs.

Det bör uppmärksammas att de institutionella ägarna hade väldigt bristfällig kunskap om hur bolagsstyrningen ser ut i övriga länder i EU. Det var endast en av dem som var medveten om att uttalandet om ansvarsfrihet endast finns i Sverige (och Finland). Därmed var denne också ensam om att ha uppmärksammat den problematik som uttalandet har medfört till följd av att utländska investerare inte förstår dess innebörd. Den institutionella ägare som hade kännedom om problematiken var även den ende som var öppen för att stryka uttalandet om ansvarsfrihet i revisionsberättelsen. De övriga institutionella ägarnas motvilja till att genomföra förändringar kan således ha en så enkel förklaring som okunskap.

Det faktum att revisorerna var betydligt mer insatta, än de institutionella ägarna, i de nationella och internationella regelverken kan förklara att revisorerna var mer öppna för en anpassning till övriga länder i EU.

På frågan om huruvida Sverige bör argumentera för att bibehålla förvaltningsrevisionen, om EU i framtiden skulle ställa mer långtgående krav på harmonisering, var de institutionella ägarna mer positivt inställda till en förändring än tidigare under intervjuerna. En av de institutionella ägarna gjorde en helomvändning. Från att inte ha tyckt att uttalandet om ansvarsfrihet skulle strykas från aktiebolagslagen ändrade denne sig till att förespråka en anpassning. Motståndet till att förändra förvaltningsrevisionen verkar således vara mindre när EU kommer på tal. En förklaring kan vara att EU utgör ett socialt sammanhang, i vilket Sverige befinner sig med anledning av sitt medlemskap. I sociala sammanhang förväntas det att deltagarna följer socialt accepterade normer. Förvaltningsrevisionen utgör ingen social norm i EU, vilket medför att en anpassning upplevs vara nödvändig.

7 Slutsatser

Syftet med uppsatsen har varit att beskriva och analysera vilken funktion förvaltningsrevisionen fyller i aktiemarknadsbolag som tillämpar Svensk kod för bolagsstyrning, samt ge förslag på hur förvaltningsrevisionen bör förändras i dessa bolag. För att leva upp till syftet besvaras i detta avslutande kapitel uppsatsens problemställning. Med besvarandet av problemställningen som bakgrund ges förslag på hur Sverige bör förändra förvaltningsrevisionen i aktiemarknadsbolag som tillämpar Svensk kod för bolagsstyrning. Slutligen ges uppslag till fortsatt forskning.

7.1 Besvarande av problemställningen

Åsikterna om förvaltningsrevisionen gick brett isär, inte bara mellan revisorer och institutionella ägare utan även inom de båda grupperna. Ytterst intressant är att flera av intervjupersonerna svarade väldigt inkonsekvent på frågorna. Detta beror troligtvis på att de tvingades tänka i nya banor. Förvaltningsrevision är nämligen en väldigt anonym del i den externa revisionen som inte ägnas särskilt mycket uppmärksamhet.

7.1.1 Förvaltningsrevisionens innehåll

Förvaltningsrevisionens gränser framstår som diffusa, både för de revisorer som utför den och för de institutionella ägare som använder sig av den. Denna diffusitet medför att förväntningarna på förvaltningsrevisionen blir otydliga. I och med att de institutionella ägarna inte kunde ge uttryck för sina förväntningar blir det svårt att precisera förväntningsgapet.

Förutom några få undantag avvek inte de institutionella ägarnas förväntningar på förvaltningsrevisionens innehåll från vad revisorerna själva framförde ingår i förvaltningsrevisionen. De institutionella ägarnas förväntningar var således

realistiska vad avser innehållet i förvaltningsrevisionen, men när det kommer till det arbete som läggs ner på granskningen förefaller förväntningarna vara alltför höga. Ett förväntningsgap existerar därmed, även om det ser annorlunda ut än väntat. Det befintliga förväntningsgapet beror troligtvis på att institutionella ägare har väldigt knapphändig kunskap om förvaltningsrevisionen. Även om förvaltningsrevisionens gränser framstår som diffusa är det inte önskvärt med ett förtydligande av innehållet i förvaltningsrevisionen. Detta då uppdelningen mellan förvaltningsrevisionen och räkenskapsrevisionen förefaller meningslös, eftersom revisorerna i praktiken inte gör någon åtskillnad.

7.1.2 Behovet av förvaltningsrevision

Förvaltningsrevisionen som sådan utgör grunden för räkenskapsrevisionen i och med att den ger en övergripande bild av förvaltningen, vilken är av betydelse för revisorns bedömning av tillförlitligheten i räkenskaperna. Den fyller en viktig funktion, eftersom den ger aktieägarna kontroll över styrelsen och VD:n. Dessutom ger förvaltningsrevisionen aktieägarna förtroende för styrelsen och VD:n, i och med att den genom avrapporteringen ger aktieägarna information om bolaget.

Den del av förvaltningsrevisionens avrapportering som utmynnar i ett uttalande om ansvarsfrihet i revisionsberättelsen verkar däremot endast fylla en mindre funktion som kontrollverktyg. I dagsläget bidrar uttalandet till de institutionella ägarnas förtroende för styrelsen och VD:n, eftersom de anser det vara meningsfullt. Denna uppfattning beror antagligen på att uttalandet har blivit en rutin som ger trygghet. I mångt och mycket framstår uttalandet om ansvarsfrihet som en historisk kvarleva som kan vara till nackdel för Sverige ur ett internationellt perspektiv. Förvaltningsrevisionen skulle troligtvis kunna avrapporteras annorlunda och ändå fylla samma funktion. Institutionaliseringsmedför emellertid att förslag till förändringar i förvaltningsrevisionen kommer att stöta på motstånd.

7.1.3 Den svenska bolagskodens påverkan på förvaltningsrevisionen

Revisorns oberoende i förhållande till bolagsledningen har förbättrats i och med de nya reglerna om revisionsutskott i Svensk kod för bolagsstyrning, men detta har till viss del skett på bekostnad av oberoendet till styrelsen. Det förefaller som att förekomsten av ett revisionsutskott inte i praktiken påverkar revisorns

möjlighet att utföra en oberoende förvaltningsrevision, eftersom oberoendet i sin helhet har förbättrats.

Rapporten om intern kontroll påverkar förmodligen inte förvaltningsrevisionens funktion, eftersom rapportens nuvarande utformning varken bidrar till kontroll eller förtroende i någon större utsträckning. Det faktum att rapporten om intern kontroll inte heller verkar tillföra transparens gör att det kan ifrågasättas om den knappa information den ger är tillräcklig för att arbetet med rapporten skall vara befogat. Det hade troligtvis sett annorlunda ut om rapporten om intern kontroll hade blivit föremål för revisorsgranskning, enligt de ursprungliga reglerna i Svensk kod för bolagsstyrning. Då hade risken varit överhängande att rapporten om intern kontroll hade påverkat förvaltningsrevisionens funktion. I ett vidare perspektiv kan nämligen granskning av lagar och regler likställas med en granskning av den interna kontrollen.

Sammanfattningsvis framstår det som att reglerna i Svensk kod för bolagsstyrning, om revisionsutskott och rapporten om intern kontroll, inte påverkar förvaltningsrevisionens funktion.

7.1.4 Förvaltningsrevisionens framtid

Förvaltningsrevisionen förefaller vara en institution som är djupt rotad både hos dem som utför den och hos dem som använder sig av den. Till dess det inte finns explicita krav från EU om att länderna inte får ha nationella särregler kommer troligtvis det svenska motståndet till att förändra förvaltningsrevisionen att vara stort. En lämplighetsanpassning, snarare än en regelanpassning, kommer sannolikt att bli en mödosam pedagogisk uppgift. Detta då institutionella ägare verkar finna en trygghet i det gamla systemet och är osäkra på om förändringarna kommer att vara till fördel för dem. Då det har visat sig att de som har kunskap är mer öppna för en anpassning till övriga länder i EU skulle en lämplighetsanpassning underlättas om berörda parter på ett pedagogiskt vis informerades om att en anpassning skulle kunna ske utan att avkall görs på förvaltningsrevisionens funktion.

7.2 Förslag på hur förvaltningsrevisionen bör förändras i aktiemarknadsbolag

Med besvarandet av problemställningen som bakgrund framstår det som att förvaltningsrevisionen är i behov av förändring i aktiemarknadsbolag som tillämpar Svensk kod för bolagsstyrning. Förvaltningsrevisionen som sådan ifrågasätts inte, men reglerna i aktiebolagslagen om förvaltningsrevision framstår som överflödiga. Det är inte säkert att ett borttagande av regeln om att det tillhör revisorns uppgifter att granska styrelsens och VD:ns förvaltning skulle medföra någon större förändring för den revision som utförs, eftersom någon form av förvaltningsrevision ändå måste göras för att räkenskapsrevisionen skall bli effektiv. Även om det inte finns ett lagstadgat krav på förvaltningsrevision i andra länder i EU ingår någon form av förvaltningsrevision i deras räkenskapsrevision. När det reviderade åttonde bolagsdirektivet införlivas med svensk rätt finns det en risk att ISA kommer att konkurrera med reglerna om förvaltningsrevision i aktiebolagslagen. Detta då det i ISA finns utförliga regler om intern kontroll, vilket är en stor del av dagens förvaltningsrevision.

Möjligtvis skulle ett borttagande av regeln i aktiebolagslagen om att revisorn skall göra ett uttalande i revisionsberättelsen om ansvarsfrihet för styrelsen och VD:n vara önskvärt. Uttalandet framstår som en historisk kvarleva som kan vara till nackdel för Sverige ur ett internationellt perspektiv. Om inte ett uttalande om ansvarsfrihet görs i revisionsberättelsen måste en alternativ lösning framarbetas för hur förvaltningsrevisionen skall avrapporteras.

Ett alternativ är att låta anmärkningar ersätta uttalandet om ansvarsfrihet. Problemet är att anmärkningar kan komma att uppfattas som mindre tydliga än uttalandet om ansvarsfrihet eftersom uttalandet ger svart på vitt, antingen tillstyrker revisorn ansvarsfrihet eller inte. Uttalandet ger emellertid inga nyanser utan aktieägarna får endast information om när förvaltningen är ytterst undermålig. Detta medför att anmärkningar framstår som ett bättre alternativ.

Ett annat alternativ är att låta förvaltningsrevisionens avrapportering ske genom revisorsgranskning av den rapport om intern kontroll som upprättas enligt Svensk kod för bolagsstyrning. För att revisorn skall kunna signera rapporten om intern kontroll krävs det nämligen att en förvaltningsrevision utförs. För att en signering skall vara möjlig måste ett regelverk för granskning arbetas fram. Det problematiska blir var ribban skall läggas, dvs. hur långtgående granskningen skall vara. Det finns ingen anledning att återgå till den ursprungliga regeln i Svensk kod för bolagsstyrning som fordrade att rapporten om intern kontroll innehöll ett yttrande från styrelsen om hur väl den interna kontrollen har fungerat.

Ett sådant yttrande skulle nämligen troligtvis inte ge någon information av värde, då det är orimligt att förvänta sig att styrelsen gör något annat än ett positivt uttalande om sin egen prestation. I dagsläget kan en avrapportering genom rapporten om intern kontroll förefalla långsökt, eftersom rapporten inte fungerar tillfredsställande. För att detta alternativ överhuvudtaget skall vara möjligt måste kodens regler om rapporten om intern kontroll bli striktare. Det skulle exempelvis inte finnas möjlighet att göra en avvikelse på den här punkten såsom är tillåtet idag.

7.2.1 Diskussion om förslagets lämplighet

Förslagen på hur förvaltningsrevisionen bör förändras, i aktiemarknadsbolag som tillämpar Svensk kod för bolagsstyrning, är i stort sett grundade på den information som framkom under intervjuerna med revisorer och institutionella ägare. Vår undersökning beaktar inte de rättsliga frågor som är förknippade med uttalandet om ansvarsfrihet. Det har inte heller genomförts någon rättslig analys av hur de svenska reglerna för förvaltningsrevision överlappar de regler i ISA som behandlar intern kontroll. Slutligen har det inte undersökts hur bolagsstyrningssystemen ser ut i övriga länder i EU. Lämpligheten i förslagen blir därmed svår att avgöra enbart utifrån den gjorda undersökningen. Vår förhoppning är emellertid att denna undersökning skall kunna ligga till grund för fortsatt forskning på området.

7.3 Fortsatt forskning

Då den föreliggande uppsatsen är lite av en pionjär vad gäller att undersöka förvaltningsrevisionens funktion, i aktiemarknadsbolag som tillämpar Svensk kod för bolagsstyrning, har ett antal områden påträffats som skulle kunna vara av intresse för djupare studier. Uttalandet om ansvarsfrihet framstår inte som optimalt ur ett internationellt perspektiv, vilket medför att en översyn av förvaltningsrevisionens avrapportering är befogad. Det skulle kunna undersökas närmare huruvida något av våra förslag är möjligt att genomföra. En sådan studie skulle nämligen kunna ske utifrån ett juridiskt perspektiv.

I vår uppsats har det tydligt framgått att utländska ägare har svårt att förstå den svenska förvaltningsrevisionen. Därmed är det berättigat att undersöka utländska ägares inställning till förvaltningsrevisionen.

I och med att rapporten om intern kontroll, med de nuvarande kraven i Svensk kod för bolagsstyrning, inte verkar fylla någon större funktion vore det relevantt att mer ingående utreda vad den i realiteten tillför aktieägarna.

Vår uppsats fokuserar endast på förvaltningsrevision i större aktiemarknadsbolag, dvs. de som tillämpar Svensk kod för bolagsstyrning, men det är minst lika angeläget att undersöka vilken funktion förvaltningsrevisionen fyller i små bolag. Då ägaren i små bolag ofta själv deltar både i styrelsen och i den operativa verksamheten kan det nämligen ifrågasättas om det i själva verket behövs en granskning av förvaltningen.

Källförteckning

Tryckta publikationer

ABL Aktiebolagslag (2005:551) *Sveriges Rikes Lag*, Nordstedts Juridik AB, Stockholm

Adams, M. B. (1994) Agency Theory and the Internal Audit, *Managerial Auditing Journal*, Vol. 9, Nr 8

Aktuell information (2004) *Balans*, Nr 10

Andersen, I. (1998) *Den uppenbara verkligheten - val av samhällsvetenskaplig metod*, Studentlitteratur

Baiman, S. (1990) Agency research in managerial accounting: a second look, *Accounting, Organizations and Society*, Vol. 15, Nr 4

Bengtsson, B. & Issa, H. (2004) *Förvaltningsrevisionens värde*, magisteruppsats, Kristianstad Högskola Institutionen för ekonomi

Berger, P. L. & Luckmann, T. (1967) *The social construction of reality*, Doubleday & Company

Blix, C. & Thorell, P. (2005) *Effektiva revisionsutskott*, Ernst & Young

Bryman, A. & Bell, E. (2005) *Företagsekonomiska forskningsmetoder*, Liber

Brännström, D. (2006) *Nya revisorsdirektivet offentliggjort*, FAR INFO, Nr 6

Carl Johard (2006) Till styrelsens försvar, *EYE - Ernst & Young Executive Magazine*, Nr 5

Cassel, F. (1996) *Den reviderade revisorsrollen – en oren berättelse*, Nerenius & Santerus Förlag

COSO (2006) *Internal Control – Integrated framework*, (www.) Tillgänglig: www.coso.org/publications/executive_summary_integrated_framework.htm, (2007, maj 28)

Dahlgren, J. & Nilsson, S-A. (2004) *Management Audit – a study of the development and the meanings in Sweden*, Linköping University & Lund University, Konferensmaterial World Congress of Accounting Historians St Louis and Oxford

- Dir.(2006:96) *Revisorer och revision; genomförande av EG-direktiv m.m.*,
(www.) Tillgänglig:
<http://www.regeringen.se/content/1/c6/07/40/34/fdee7fb2.pdf>, (2007, maj 21)
- Dixon, R., Woodhead, D. & Sohlman, M. (2006) An investigation of the expectation gap in Egypt, *Managerial Auditing Journal*, Vol. 21, Nr 3
- Edenhammar, H. & Thorell, P. (2005) *Företagens redovisning – Att förstå årsredovisningar*, 5:e upplagan, Iustus Förlag
- Edlund, B. (1978) Om förvaltningsrevision i aktiebolagslag, *Balans*, Nr 4
- European Parliament and the council of the European Union 2006, *Directive 2006/43/EC*, Official Journal of the European Union, (www.) Tillgänglig:
http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/oj/2006/l_157/l_15720060609en00870107.pdf,
(2007, maj 21)
- Fallenius, E. (2004) Tydligare EU-regler för företag, *Balans*, Nr 10
- FAR, (2005) *Revision – En praktisk beskrivning*, Far Förlag
- Flening, B. (2003) Vad var det egentligen som hände i Enron? Och hur kom det sig att några investerare faktiskt upptäckte det i tid?, *Balans*, Nr 6-7
- Flint, D. (1998) *Philosophy and principles of auditing – an introduction*, Macmillan
- Fukuyama, F. (1996) *Trust – The social virtues and the creation of prosperity*, Free Press Paperbacks
- Granberg, A. & Lundkvist, M. (1998) *Förvaltningsrevision i aktiebolag: en studie ur tre perspektiv*, kandidatuppsats, Luleå Tekniska Universitet
- Granovetter, M. (1985) Economic action and social structure: The problem of embeddedness, *The American Journal of Sociology*, Vol. 91, Nr 3
- Hayes, R., Dassen, R., Schilder, A. & Wallage, P. (2005) *Principles of auditing - An introduction to International Standards on Auditing*, 2:nd Edition, Prentice Hall
- Heikkonen, J. (1978) Förvaltningsrevision, *Balans*, Nr 3
- Heumer, L. (1998) *Trust in business relations – Economic logic or social interaction?* Borea
- Holmqvist, B. & Johansson, Å. (1999) Spännande framtid för revisorerna, *Balans*, Nr 1

- Holmquist, B. (2002) Det ska inte få hända i Europa, inte med våra nya regler!, *Balans*, Nr 2
- Hultin, L. & Kempe, C. (2005) *Révision à la Suédoise – En studie av förvaltningsrevisionen i Sverige*, magisteruppsats, Linköpings Universitet
- IFAC (2007) *Handbook*, (www.) Tillgänglig:
www.ifac.org/Members/Downloads/2007_IAASB_Handbook.pdf, (2007 juni 1)
- Jacobsen, D. I. (2002) *Vad, hur och varför? Om metodval i företagsekonomi och andra samhällsvetenskapliga ämnen*, Studentlitteratur
- Johansson, S-E. & Rydström, E. (1967) Revisorn och förvaltningsrevision, *Ekonomien*, Nr 11
- Karlsson, M. & Sterner, A. (2006) *Revision i Europa – En komparativ studie mellan Sverige och Spanien med fokus på förvaltningsrevision*, magisteruppsats, Linköpings Universitet
- Khalil, F. & Lawarrée, J. (1995) Collusive Auditors, *The American Economic Review*, Vol. 85, Nr 2
- Kim, K. A. & Nofsinger, J. R. (2006) *Corporate Governance*, 2:nd Edition, Pearson Prentice Hall
- Kindahl, I. (2004) Koden blir en bra idébank för småföretag, *Professionellt Styrelsearbete*
- Koden behövs – men får inte bli för detaljerad (2006) *Balans*, nr 1
- Kollegiet för svensk bolagsstyrning (2005) *Anvisning nr 1-2005*, (www.)
Tillgänglig: http://www.corporategovernanceboard.se/files/docs/Anvisning_1-2005.pdf, (2007, april 29)
- Kollegiet för svensk bolagsstyrning, (2006) *Anvisning nr 1-2006*, (www.)
Tillgänglig: http://www.corporategovernanceboard.se/files/docs/Anvisning_1-2006.pdf, (2007, april 29)
- Kollegiet för svensk bolagsstyrning (2006) *Anvisning nr 2-2006*, (www.)
Tillgänglig: http://www.corporategovernanceboard.se/files/docs/Anvisning_2-2006.pdf, (2007, april 29)
- Moberg, K. (2006) *Bolagsrevisorn*, 3:e upplagan, Norstedts Juridik
- Nilsson, S. (2005) *Redovisningens normer och normbildare*, Tredje upplagan, Studentlitteratur
- Norberg, Ö. (2004) Hur fungerar näringslivet och Corporate Governance i olika länder, *Professionellt Styrelsearbete*

- Ny utredning om revisorer och revision (2006) *FAR INFO*, Nr 9
- Nygaard, C. & Bengtsson, L. (2002) *Strategizing – en kontextuell organisationsteori*, Studentlitteratur
- Nyström, B. A. (1975) Fiktiv förvaltningsrevision, *Balans*, Nr 2
- Olausson, I. (1994) Debatt: Förvaltningsrevision kan öka företagets vinst, *Dagens Industri*, 1994-09-06
- OMX, (2007) *Kod för Bolagsstyrning*, (www.) Tillgänglig: http://omxgroup.com/nordicexchange/omhandeln/Lagar_regelverk/stockholmrule-regulations/Code_for_Corporate_Governance/, (2007, april 29)
- Pettersson, G. (1997) *Att skriva rapporter – Om formen och dess betydelse för innehållet*, Företagsekonomiska Institutionen Lunds Universitet
- Proposition (1997/98:99) *Aktiebolagets organisation*, Justitiedepartementet, (www.) Tillgänglig: <http://www.regeringen.se/content/1/c4/11/66/0b34da31.pdf>, (2007, maj 21)
- Ranby, K. (1963) Förvaltningsrevision – vad innebär den?, *Ekonomien*, Nr 6
- RS Revisionsstandard i Sverige(2006) *Fars Samlingsvolym del 2*, Far Förlag
- Sandström, O. (2006) Skandia blir årets följetong, *Dagens Industri*, 2006-02-15
- Sarbanes-Oxley Act* (2002) (www.) Tillgänglig: <http://fl1.findlaw.com/news.findlaw.com/hdocs/docs/gwbush/sarbanesoxley072302.pdf>, (2007, maj 12)
- Scott, R. W. (1987) The Adolescence of Institutional Theory, *Administrative Science Quarterly*, Vol. 32, Nr 4
- Selznick, P. (1957) *Leadership in Administration – A Sociological Interpretation*, Harper & Row
- Shapiro, S. P (1987) The social control of impersonal trust, *The American Journal of Sociology*, Vol. 93, Nr 3
- Sillén, O. (1944) Några drag ur den svenska företagsekonomiska revisionens historia med särskild hänsyn till förvaltningsrevisionen, *Studier i ekonomi och historia tillägnade Eli F. Heckscher*
- Sillén, O. (1952) Om förvaltningsrevision i svenska aktiebolag, *Affärsekonomis Skriftserie*, Nr 31
- Skog, R. (2006) *Rodhes Aktiebolagsrätt*, 21:e upplagan, Norstedts Juridik

SOU (1995:44) *Aktiebolagets organisation*, Justitiedepartementet, Delbetänkande av aktiebolagskommittén, (www.) Tillgänglig:
<http://www.regeringen.se/content/1/c4/13/43/b27c0ef8.pdf>, (2007, maj 21)

SOU (2004:46) *Svensk kod för bolagsstyrning*, Justitiedepartementet, Rapport från Kodgruppen/Förtroendekommission, (www.) Tillgänglig:
<http://www.regeringen.se/content/1/c6/01/93/48/c252541b.pdf>, (2007 maj 21)

SOU (2004:47) *Näringslivet och Förtroendet*, Finansdepartementet, Förtroendekommittén, (www.) Tillgänglig:
<http://www.regeringen.se/content/1/c6/02/04/45/a415ad5d.pdf> och
<http://www.regeringen.se/content/1/c6/02/04/45/a6fb2904.pdf>, (2007, maj 21)

SOU (2004:130) *Svensk kod för bolagsstyrning*, Justitiedepartementet, Kodgruppen, (www.) Tillgänglig:
<http://www.regeringen.se/content/1/c6/03/55/92/1f8085a7.pdf>, (2007, maj 21)

Muntliga källor

By, Carl-Olof (2007-05-04) Vice Verkställande direktör & chef för ekonomi och finans, *Industrivärden AB*, telefonintervju

Lekvall, Per (2007-04-25) Sekreterare, *Kollegiet för svensk bolagsstyrning*, personlig intervju

Lindell, Peter (2007-05-15) Chef för ägarstyrning, *AMF-pension*, telefonintervju

Melzig Henriksson, Eva (2007-05-11) Partner & Auktoriserad revisor, *KPMG*, personlig intervju

Mouchard, Kerstin (2007-05-08) Partner & Auktoriserad revisor, *Ernst & Young*, personlig intervju

Nilsson, Lars (2007-05-14) Partner & Auktoriserad revisor, *Öhrlings PricewaterhouseCoopers*, personlig intervju

Pettersson, Per-Arne (2007-05-14) Partner & Auktoriserad revisor, *Deloitte*, personlig intervju

Rosén, Carl (2007-05-04) Chef för ägarstyrning & information, *2:a AP-fonden*, telefonintervju

Rudman, Peter (2007-05-21) Chef för ägarstyrning, *Nordea*, telefonintervju

Strid, Helene (2007-04-24) bolagsstyrningsexpert, *KPMG*, personlig intervju

Bilagor

Bilaga 1 Intervjuguide revisorer

Förvaltningsrevisionens innehåll

1. Förvaltningsrevisionen är inte identisk för alla bolag, utan måste anpassas efter situationen. En stor del av förvaltningsrevisionen bygger på en genomgång av bolagsledningens planering och kontroll. Vad granskar revisorn för att få en inblick i planering och kontroll? Motivera gärna.

2. Den internationellt allmänt kända COSO-modellen definierar intern kontroll som en process som påverkas av styrelsen, bolagsledningen samt annan personal och som avser att ge en rimlig försäkran om att målen i följande kategorier uppnås: effektivitet i verksamheten, tillförlitlighet i den finansiella rapporteringen, efterlevnad av lagar och regler samt övervakning av tillgångar så att de inte utnyttjas på ett otillbörligt sätt. Vilka av dessa kategorier ingår i förvaltningsrevisionen?

3. Ingår det i förvaltningsrevisionen att revisorn gör en bedömning av effektiviteten i den interna kontrollen till den del den avser den finansiella rapporteringen? Motivera gärna.

Behovet av förvaltningsrevision

Svaren till frågorna 5 & 6 är graderade från 1-5, varav fem har högst betydelse för den aktuella funktionen.

4. Instämmer du i att förvaltningsrevisionen dels medför kontroll över styrelsen och VD:n, dels ger förtroende för styrelsen och VD:n? Anser du att förvaltningsrevisionen tillför aktieägarna något annat än kontroll och förtroende?

5. Vilken betydelse har det uttalande om ansvarsfrihet i revisionsberättelsen, som följer av förvaltningsrevisionen, för aktieägarnas *kontroll* över styrelsen och VD:n? Motivera gärna.

1 2 3 4 5

6. Vilken betydelse har det uttalande om ansvarsfrihet i revisionsberättelsen, som följer av förvaltningsrevisionen, för aktieägarnas *förtroende* för styrelsen och VD:n? Motivera gärna.

1 2 3 4 5

7. Anser du att uttalandet om ansvarsfrihet i revisionsberättelsen bidrar till något annat än kontroll över styrelsen och VD:n samt förtroende för styrelsen och VD:n? Motivera gärna.

8. Anser du att anmärkningar i revisionsberättelsen med anledning av förvaltningsrevisionen skulle vara tillräckligt för att kontrollera styrelsen och VD:n samt för att ge förtroende för styrelsen och VD:n, istället för ett uttryckligt uttalande om ansvarsfrihet? Motivera gärna.

Den svenska bolagskodens påverkan på förvaltningsrevisionen

Enligt Svensk kod för bolagsstyrning skall bolagen inrätta ett revisionsutskott som skall bestå av minst tre styrelseledamöter. Majoriteten av ledamöterna skall vara oberoende i förhållande till bolaget och bolagsledningen och dessutom måste minst en ledamot vara oberoende i förhållande till de större ägarna. Revisionsutskottet skall utvärdera revisionsinsatsen och informera valberedningen om resultatet av utvärderingen. Då revisionsutskottet är ett utskott till styrelsen kan det ifrågasättas om detta påverkar revisorns oberoende. Vid en förvaltningsrevision granskar nämligen revisorn styrelsen som i sin tur, via utskottet, utvärderar revisorns insats.

9. Anser du att förvaltningsrevisionens *kontrollfunktion* eller *förtroendefunktion* påverkas av att revisionsinsatsen utvärderas av ett revisionsutskott? Motivera gärna.

Den ursprungliga Svensk kod för bolagsstyrning ställde krav på att styrelsen skulle upprätta en rapport om intern kontroll, vilken skulle behandla hur den interna kontrollen för finansiell rapportering är organiserad och effektiviteten i den interna kontrollen till den del den berör den finansiella rapporteringen. Rapporten skulle granskas av bolagets revisor. Hösten 2006 kom anvisningar från Kollegiet om att rapporten om intern kontroll inte behöver innehålla en bedömning av effektiviteten i den interna kontrollen och att den inte heller behöver revisorsgranskas. Denna anvisning gäller tills en vidare översyn görs av bolagsstyrningskoden.

10. Instämmer du i att rapporten om intern kontroll skapar *transparens* för aktieägarna. Anser du att rapporten om intern kontroll tillför aktieägarna något annat än transparens?

11. Anser du att rapporten om intern kontroll är lika betydelsefull som förvaltningsrevisionen vad gäller att fungera som *kontroll* över styrelsen och VD:n? Motivera gärna.

12. Anser du att rapporten om intern kontroll är lika betydelsefull som förvaltningsrevisionen vad gäller att skapa *förtroende* för styrelsen och VD:n? Motivera gärna.

13. Anser du att den granskning av den interna kontrollen som revisorn utför i förvaltningsrevisionen skulle fylla en funktion även om rapporten om intern kontroll blev föremål för revisorsgranskning?

Förvaltningsrevisionens framtid

14. Anser du att det saknas granskning av något område i dagens förvaltningsrevision? Anser du att dagens förvaltningsrevision är i behov av en utvidgning? Motivera gärna.

15. Vad är din inställning till att Sverige bör anpassa sig till övriga länder i EU och stryka kravet i ABL på att revisorn i revisionsberättelsen skall göra ett uttalande om ansvarsfrihet för styrelsen och VD:n? Motivera gärna.

16. Vad är din inställning till att Sverige bör stryka kravet i ABL på förvaltningsrevision och istället låta den bli en del av den svenska självregleringen på bolagsstyrningsområdet? Motivera gärna.

17. Bör Sverige argumentera för att bibehålla förvaltningsrevisionen om EU i framtiden skulle ställa mer långtgående krav på harmonisering?

18. På vilket sätt skulle Sverige kunna anpassa sig till övriga länder i EU utan att göra avkall på den funktion som förvaltningsrevisionen fyller?

Bilaga 2 Intervjuguide institutionella ägare

Förvaltningsrevisionens innehåll

1. Förvaltningsrevisionen är inte identisk för alla bolag, utan måste anpassas efter situationen. En stor del av förvaltningsrevisionen bygger på en genomgång av bolagsledningens planering och kontroll. Vad förväntar du dig att revisorn granskar för att få en inblick i planering och kontroll? Motivera gärna.

2. Den internationellt allmänt kända COSO-modellen definierar intern kontroll som en process som påverkas av styrelsen, bolagsledningen samt annan personal och som avser att ge en rimlig försäkran om att målen i följande kategorier uppnås: effektivitet i verksamheten, tillförlitlighet i den finansiella rapporteringen, efterlevnad av lagar och regler och övervakning av tillgångar så att de inte utnyttjas på ett otillbörligt sätt. En granskning av den interna kontrollen ingår i förvaltningsrevisionen, men vilka av de nämnda kategorierna förväntar du dig skall ingå i förvaltningsrevisionen?

3. Förväntar du dig att revisorn i förvaltningsrevisionen skall göra en bedömning av effektiviteten i den interna kontrollen till den del den avser den finansiella rapporteringen?

4. Vilka förväntningar har du på att revisorn gör en bedömning av de affärsmässiga besluten? Vad är din inställning till uppfattningen att revisorn genom sin förvaltningsrevision ansvarar för att samtliga oegentligheter upptäcks?

Behovet av förvaltningsrevision

Svaren till frågorna 6 & 7 är graderade från 1-5, varav fem har högst betydelse för den aktuella funktionen.

5. Instämmer du i att förvaltningsrevisionen dels medför kontroll över styrelsen och VD:n, dels ger förtroende för styrelsen och VD:n? Anser du att förvaltningsrevisionen tillför aktieägarna något annat än kontroll och förtroende?

6. Vilken betydelse har det uttalande om ansvarsfrihet i revisionsberättelsen, som följer av förvaltningsrevisionen, för aktieägarnas *kontroll* över styrelsen och VD:n? Motivera gärna.

1 2 3 4 5

7. Vilken betydelse har det uttalande om ansvarsfrihet i revisionsberättelsen, som följer av förvaltningsrevisionen, för aktieägarnas *förtroende* för styrelsen och VD:n? Motivera gärna.

1 2 3 4 5

8. Anser du att uttalandet om ansvarsfrihet i revisionsberättelsen bidrar till något annat än kontroll över styrelsen och VD:n samt förtroende för styrelsen och VD:n? Motivera gärna.

9. Anser du att anmärkningar i revisionsberättelsen med anledning av förvaltningsrevisionen skulle vara tillräckligt för att kontrollera styrelsen och VD samt för att ge förtroende för styrelsen och VD:n, istället för ett uttryckligt uttalande om ansvarsfrihet? Motivera gärna.

Den svenska bolagskodens påverkan på förvaltningsrevisionen

Enligt Svensk kod för bolagsstyrning skall bolagen inrätta ett revisionsutskott som skall bestå av minst tre styrelseledamöter. Majoriteten av ledamöterna skall vara oberoende i förhållande till bolaget och bolagsledningen och dessutom måste minst en ledamot vara oberoende i förhållande till de större ägarna. Revisionsutskottet skall utvärdera revisionsinsatsen och informera valberedningen om resultatet av utvärderingen. Då revisionsutskottet är ett utskott till styrelsen kan det ifrågasättas om detta påverkar revisorns oberoende. Vid en förvaltningsrevision granskar nämligen revisorn styrelsen som i sin tur, via utskottet, utvärderar revisorns insats.

10. Anser du att förvaltningsrevisionens *kontrollfunktion* eller *förtroendefunktion* påverkas av att revisionsinsatsen utvärderas av ett revisionsutskott? Motivera gärna.

Den ursprungliga Svensk kod för bolagsstyrning ställde krav på att styrelsen skulle upprätta en rapport om intern kontroll, vilken skulle behandla hur den interna kontrollen för finansiell rapportering är organiserad och effektiviteten i den interna kontrollen till den del den berör den finansiella rapporteringen. Rapporten skulle granskas av bolagets revisor. Hösten 2006 kom anvisningar från Kollegiet om att rapporten om intern kontroll inte behöver innehålla en bedömning av effektiviteten i den interna kontrollen och att den inte heller behöver revisorsgranskas. Denna anvisning gäller tills en vidare översyn görs av bolagsstyrningskoden.

11. Instämmer du i att rapporten om intern kontroll skapar *transparens* för aktieägarna. Anser du att rapporten om intern kontroll tillför aktieägarna något annat än transparens?

12. Anser du att rapporten om intern kontroll är lika betydelsefull som förvaltningsrevisionen vad gäller att fungera som *kontroll* över styrelsen och VD:n? Motivera gärna.

13. Anser du att rapporten om intern kontroll är lika betydelsefull som förvaltningsrevisionen vad gäller att skapa *förtroende* för styrelsen och VD:n? Motivera gärna.

14. Anser du att den granskning av den interna kontrollen som revisorn utför i förvaltningsrevisionen skulle fylla en funktion även om rapporten om intern kontroll blev föremål för revisorsgranskning?

Förvaltningsrevisionens framtid

15. Anser du att det saknas granskning av något område i dagens förvaltningsrevision? Anser du att dagens förvaltningsrevision är i behov av en utvidgning? Motivera gärna.

16. Vad är din inställning till att Sverige bör anpassa sig till övriga länder i EU och stryka kravet i ABL på att revisorn i revisionsberättelsen skall göra ett uttalande om ansvarsfrihet för styrelsen och VD? Motivera gärna.

17. Vad är din inställning till att Sverige bör stryka kravet i ABL på förvaltningsrevision och istället låta den bli en del av den svenska självregleringen på bolagsstyrningsområdet? Motivera gärna.

18. Bör Sverige argumentera för att bibehålla förvaltningsrevisionen om EU i framtiden skulle ställa mer långtgående krav på harmonisering?

19. På vilket sätt skulle Sverige kunna anpassa sig till övriga länder i EU utan att göra avkall på den funktion som förvaltningsrevisionen fyller?

Bilaga 3 Bakgrundsinformation till uppsatsämnet

Mot bakgrund av flera uppmärksammade bolagsskandaler, och den debatt om bolagsstyrning som förekom såväl internationellt som i Sverige, beslutade regeringen hösten 2002 att en kommission skulle tillsättas för att utreda hur förtroendet för svenskt näringsliv skulle säkerställas. Kommissionen, som antog namnet Förtroendekommissionen, lämnade våren 2004 sitt betänkande, Näringslivet och Förtroendet (SOU 2004:47). Sommaren 2005 införde Sverige, som ett av de sista länderna i Europa, en bolagsstyrningskod. Ett av kodens syften var att förbättra utländska investerares kunskap om och förtroende för svensk bolagsstyrning (SOU 2004:130). Per Lekvall (2007), sekreterare i Kollegiet för svensk bolagsstyrning, uttalade nyligen att det var otänkbart att Sverige som är ett litet land skulle avvika från den internationella utvecklingen. Han menade att Sverige är en del av den globala kapitalmarknaden och därför måste anpassa sig. Enligt Helene Strid (2007), bolagsstyrningsexpert på KPMG, hade utländska investerare givit uttryck för att de inte ansåg det värt mödan att sätta sig in i alla små länders olika system och att de därför endast var villiga att satsa pengar i länder som hade en bolagsstyrningskod.

EU har tagit fram ett reviderat åttonde bolagsdirektiv för att förbättra och harmonisera den lagstadgade revisionens kvalitet inom hela EU. Införandet i svensk lag skall ske senast i juni 2008 (Dir. 2006/43/EC). Direktivet innehåller ett krav på att de internationella revisionsstandarderna ISA, som ges ut av IFAC, skall tillämpas inom unionen. I Sverige tillämpas idag Revisionsstandard i Sverige (RS) som i allt väsentligt bygger på ISA. Ett viktigt undantag är emellertid att förvaltningsrevisionen inte behandlas i ISA varför en särskild RS 209 *Granskning av styrelsens och VD:s förvaltning* har utarbetats. Förtroendekommissionen uttryckte i sitt betänkande (SOU 2004:47) att utrymmet är begränsat vad gäller specifikt nationella regler som avviker från vad man har kommit överens om inom EU.

Förvaltningsrevision är den granskning som en extern revisor gör av styrelsens och VD:ns förvaltning för att få en uppfattning om någon varit försumlig så till den grad att ersättningsskyldighet kan komma i fråga, samt om annan överträdelse av ABL eller ÅRL har förekommit. Förvaltningsrevisionen utmynnar i ett uttalande i revisionsberättelsen om ansvarsfrihet för styrelsen och VD:n, men kan även resultera i anmärkningar i revisionsberättelsen. (RS 209) Även om förvaltningsrevisionen ofta framhålls som ett svenskt särdrag har många länder inslag av denna granskning, och det som är specifikt för Sverige är snarare revisorns uttalande i revisionsberättelsen om ansvarsfrihet för styrelsen och VD:n (Edenhammar & Thorell 2005). Förtroendekommissionen föreslog i betänkandet (SOU 2004:47) att det svenska lagkravet på förvaltningsrevision borde bli föremål för en översyn, dels vad avser innebörden och dels vad avser avrapporteringen.

Med ovanstående som bakgrund är det högaktuellt att undersöka om Sverige bör bibehålla förvaltningsrevisionen eller om en anpassning till övriga länder i EU är önskvärd.